

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA

**Problematika šikany z pohledu školních metodiků v Českých
Budějovicích**

Bakalářská práce

Jméno autora: Vendula Svobodová

Jméno vedoucího práce: Mgr. Pavel Vácha

22. 5. 2007

Abstract

The theme for the whole work was chicane. The exact name of the work is: Problems of chicane from the point of view of school methodists in České Budějovice. The aim of this work was to find out knowledge of school methodists in problems of chicane, then practicalness of the solution, observance of the minimal preventive programme and effectiveness of the primary prevention.

The current state was extracted from scientific literature. Chicane, its developmental stages, forms, victim, aggressor, progresses of the solution, primary prevention, function of the school methodist, minimal preventive programme - this all is described there.

There was a qualitative research used in this work, where the means of collecting data was a semistandardized interview. This interview was made of 39 questions connected with chicane, appearance of chicane at the primary schools, minimal preventive programme and primary prevention. Observed sample was made of 5 school methodists taken from primary schools in České Budějovice.

The research showed that the respondents had no adequate information connected with problems of chicane. They do not know exact definitions of chicane or its developmental stages and main policy of solving chicane. The positive thing about this is that the respondents confirmed presence of chicane at their school. This means that they do not leave this problem behind. Respondents know what the minimal preventive programme means and they follow it. According to their opinions the primary prevention is poor. The results showed that there is a need of the further education of the school methodists in problems of chicane. There is a need of more effective primary prevention.

This work can be used in practice for getting or completion of scientific knowledge connected with problems of chicane. With help of described practice of solving chicane this abstract can be also used as briefing.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Problematika šikany z pohledu školních metodiků v Českých Budějovicích vypracovala samostatně a použila jen pramenů, které cituji a uvádím v příložené bibliografii.

Souhlasím s použitím práce k vědeckým účelům.

V Českých Budějovicích

.....

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat mému vedoucímu práce Mgr. Pavlu Váchovi za odborné vedení a ochotu při konzultacích.

.....

Obsah:

Úvod	6
1. Současný stav	7
1.1 Co je to šikana	7
1.2 Šikana a legislativa	8
1.3 Vývojová stádia šikany	9
1.4 Formy šikany	11
<i>1.4.1 Co vše může být šikanou</i>	12
1.5 Kdo je agresor a kdo oběť	13
<i>1.5.1 Agresor</i>	13
<i>1.5.2 Oběť</i>	15
1.6 Jak se vypořádat s šikanou	17
<i>1.6.1 První kroky pomoci – vyšetřování</i>	17
<i>1.6.2 Metoda vnějšího nátlaku</i>	19
1.7 Prevence	20
<i>1.7.1 Primární prevence</i>	20
<i>1.7.2 Instituce v systému prevence šikany</i>	21
<i>1.7.2.1 Školy v prevenci šikany</i>	23
<i>1.7.2.2 Školní metodik prevence</i>	24
<i>1.7.2.3 Minimální preventivní program</i>	24
2. Cíle a hypotézy	26
3. Metodika	27
3.1 Použitá metoda	27
3.2 Charakteristika výzkumného souboru	27
4. Výsledky výzkumu	28
5. Diskuse	44
6. Závěr	51
7. Seznam použité literatury	53
8. Klíčová slova	56
9. Příloha	57

Úvod

„Šikanování je všudypřítomné a může nás doprovázet celý život.“

(Michal Kolář)

V poslední době je problém týkající se šikany velice aktuální. Spousta lidí si ale neuvědomuje, jaký může mít dopad. Dalo by se říci, že téměř každý člověk se může ve svém životě stát obětí nebo agresorem.

V České republice se šikana nejčastěji vyskytovala v armádě. Za poslední roky však rapidně stoupl počet případů šikany (a to pouze odhalených) ve školských zařízeních. Je zarážející, jak mohou být malé děti kruté ke svým spolužákům. Zvýšilo se procento případů, kdy oběti končí v nemocnicích s těžkými zraněními nebo jsou dohnány až k sebevraždě. Nejde pouze o fyzickou újmu, ale především o psychické trauma, které může dítě poznamenat na celý život. Nedá se přesně určit, v kterém případě šikany jsou následky horší nebo, co děti vede k takovému chování. Ani odborníci nedokáží toto přesně vymežit, protože startovacích faktorů může být mnoho.

Stále ve spojení s šikanou mluvím o škole, ale ta samozřejmě není jediným místem, kde se šikana odehrává. Šikana se vyskytuje v již zmíněné armádě, mezi sourozenci, v zaměstnání (mobbing) a dokonce i v partnerských vztazích nebo v nemocnicích.

Šikana závažný a zároveň velmi podceňovaný problém. Již šest let se zabývám primární prevencí v této problematice. Také jsem vypracovala absolventskou práci na toto téma, kde cílovou skupinou byli rodiče dětí ze základních škol. Proto jsem si i nyní vybrala toto téma. Chtěla bych zmapovat znalosti školních metodiků.

Cílem bude zjistit znalosti školních metodiků v této problematice, zda umí šikanu účelně řešit. Dále jak plní minimální preventivní program a hodnocení efektivity primární prevence.

1. Současný stav

1.1 Co je šikana

Dnešní podoba násilí mezi dětmi a dospívajícími už nemá nic společného s pošťuchováním, praním, či přiměřeným měření sil. Agrese, násilí se nesmí v žádném případě trpět, protože kdo proti tomuto nic nepodnikne a zavírá před tím oči, přispívá k dalšímu šíření problému.(9)

Šikana je definována z více pohledů a definic je velké množství. Pro představu je vybráno několik nejsrozumitelnějších. První definice vysvětluje šikanu jako nemocné – patologické chování. Hlavním rysem je to, že jeden či více žáků úmyslně a většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka a používá k tomu agresi, manipulaci. (13) Je typické, že se tento žák neumí nebo nemůže z nejrůznějších důvodů bránit. (25) V tomto případě mohou být projevy šikanování například: fyzická agrese a používání zbraní (oběť je bita nějakým předmětem nebo se jí agresori snaží vyhodit z okna), slovní agrese a zastrašování zbraněmi (vtipkování na úkor oběti, vyhrožování), krádeže, ničení a manipulace s věcmi (braní věcí, trhání oblečení) nebo násilné a manipulativní příkazy (oběť je donucována platit určité věci, zdravit agresora vždy, když projde). (13) Šikana je skrytý jev, protože oběť i agresor se jí snaží co nejlépe maskovat. Díky tomu je těžké ji odhalit. Existuje také jistý druh šikany, který je tolerovaný, neboť jde o drobné obtěžování a posmívání. V tomto případě je velmi důležité, jak toto chování prožívá ten, komu je určeno. Pokud je poměr sil na obou stranách vyrovnaný, tak opravdu nemusí jít o šikanu, ale o drobné hašteření. Jestliže zde je však nepoměr sil, jde o šikanu, protože převaha síly je typickým rysem pro šikanu. Oběť se nemůže bránit, a proto se stává snadným terčem. Dalším rysem je samoúčelnost převahy agresora nad obětí. (30)

Novák a Capponi vysvětlují šikanu takto: „Šikanování je agresivní jednání uskutečňované s cílem získat pocit převahy a určité výhody prostřednictvím fyzického a psychologického týrání druhých lidí.“ (27)

Další definice vysvětluje šikanu jako závislost, kdy mezi agresorem a obětí vzniká vazba. Jde o to, aby agresor skryl vlastní strach a zároveň využil strachu druhého.

Názorně se to dá vysvětlit na skupině dětí. Skupina se rozdělí na slabé a silné. Mezi těmito skupinami vznikne trvalá vazba, potřebují se. Vůdce celé skupiny (agresor) je závislý na svém jednání. Funguje to zcela stejně, jako u závislosti na drogách. Stále musí zvyšovat svoji dávku. Agresor stupňuje utrpení oběti. Následkem toho u oběti propuknou sebezničující síly. (13) Jejich extrémní formou je identifikace s agresorem. To znamená, že oběť bere agresora jako kamaráda a dokonce ho brání. (10)

Šikanu také lze definovat jako násilné ponižující chování jednotlivce, skupiny vůči slabšímu jedinci, který nemůže ze situace uniknout a není schopný se účinně bránit. Důležité je, že bezmocnost, slabost této oběti takové jednání nejen stimuluje, ale i posiluje. (34)

Podobnou definici uvádí i Koukolík. Definuje šikanu jako svévolné psychologické, emoční, fyzické ohrožování jednoho žáka žákem jiným, které se odehrává ve škole nebo na cestě z ní. Může se týkat jak žáků, studentů, učňů tak i vojáků a zaměstnanců. (15)

Jiná definice vysvětluje šikanu jako poruchu vztahů ve skupině. Šikana se v tomto případě bere jako onemocnění celé skupiny. Jde o to, že šikana není nikdy záležitostí jedince, ale skupiny, kde jsou těžce porušeny vztahy. Zárodečnou podobou šikany ve skupině je ostrakismus, který bude vysvětlen v další kapitole. (14)

V této definici je šikanování definováno jako jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit ho či zastrašovat jiného žáka nebo skupinu. (25)

1.2 Šikana a legislativa

Z právního hlediska se šikana v naší legislativě nevyskytuje. Platná právní úprava pojem šikana, šikanování nepoužívá. V právní praxi se pojem šikana používán jako synonymum pro úmyslné jednání, které je namířené proti jinému subjektu, a které útočí na jeho lidskou důstojnost. (13).

Z trestního hlediska lze šikanu postihnout, jestliže jsou splněny dvě podmínky trestní odpovědnosti. To znamená, zda je naplněna stránka materiální a formální. Naplnění materiální stránky trestného činu spočívá v tom, že se pachatel dopustil jednání, které

splňuje znaky konkrétního trestného činu vymezeného v trestním zákoně. Naplnění formální stránky spočívá jednak v úmyslu pachatele tohoto jednání se dopustit a míra společenské nebezpečnosti jeho jednání dosahuje intenzity stanovené zákonem. (14) (33)

V trestním zákoně může šikanování žáků naplňovat skutkovou podstatu trestných činů vydírání § 235, omezování osobní svobody § 236, ublížení na zdraví § 221, loupeže § 234, poškození cizí věci § 257, znásilnění § 241, kuplířství. (25)

K tomu, aby byl pachatel stíhaný, musí být starší 15 let. K trestní odpovědnosti mladších 15 let nedochází. Neznamená to ale, že nemohou být postiženi jinak, po případě mohou být postiženi jejich rodiče. Nezletilému pachateli může být nařízena ústavní výchova nebo nad ním může soud stanovit dohled. (12)

Nastane-li případ, kdy učitel, vychovatel ví o případu šikanování a nepřijme v tomto ohledu žádné opatření, vystavuje se riziku trestního postihu pro neoznámení, popřípadě nepřekazení trestného činu. Skutkovou podstatu účastenství na trestném činu dle § 10 trestního zákonu může jednání učitele naplňovat v případě, že o chování žáků věděl a nezabránil spáchání trestného činu například tím, že nechal šikanovaného samotného mezi agresory. (25)

1.3 Vývojová stádia šikany

Vývojových stádií šikany je pět. Každé ze stádií vyžaduje jiný způsob řešení. Je důležité rozpoznat, v jakém stádiu se odhalená šikana nachází, aby nedocházelo k chybným řešením.

1. Ostrakismus

První stádium je označováno jako zrod ostrakismu. Ostrakismus je zárodečnou a často velmi podceňovanou formou šikany. Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se marginalizovaný člen necítí dobře – je neoblíbený a není uznáván. Tento marginalizovaný jedinec je skupinou odmítán, pomlouván a na jeho účet jsou dělány různé vtípky. (14) V průběhu tohoto stádia rodiče ani pedagogy nenapadne, že by mohlo jít o šikanu. Stále u nich převládá představa, že by se ve skupině (třídě) musel

vyskytovat jedinec se zvláště patologickým chováním, aby šlo o šikana. Ale šikana se může odehrávat ve zcela zdravých skupinách, u dětí s dobrým prospěchem. Když se ostrakismus nepodaří odhalit, dochází k dalšímu negativnímu vývoji a přechodu do dalšího stádia. (13)

2. Fyzická agrese

Druhé stádium je označováno jako fyzická agrese a přitvrzování manipulace. Toto stádium má dva aspekty. Prvním je to, že v napjatých situacích slouží ostrakizování členové skupiny jako fackovací panáci. Zkrátka ostatní se na nich odreagovávají a tím snižují napětí. Dochází k mechanismu tzv. „scapegoatingu“, což znamená upevňování soudržnosti skupiny na úkor oběti. (10) Druhým aspektem je nevyvážené složení skupiny, kdy se ve skupině sejde více silnějších a agresivnějších jedinců. Díky své převaze používají násilí jako nástroj k uspokojování svých potřeb. Poznávají, jaké to je, když mají moc a někdo se jich bojí. Tento pocit může vyvolat opakování jejich chování. Jestliže se takto začne chovat vůdce skupiny, začne to být značně problematické, protože ho s velkou pravděpodobností začne napodobovat zbytek skupiny. Ve druhém stádiu velmi záleží na soudržnosti skupiny. Když je skupina pozitivně zaměřena, převládají v ní přátelské vztahy a má negativní postoj k násilí, neměly by pokusy o šikanování uspět. V opačném případě, kdy vztahy ve skupině nejsou v pořádku, je šikana trpěna a bude se zřejmě rozvíjet. (14)

3. Úderné jádro

Ve třetím stádiu dochází ke klíčovému momentu a tím je vytvoření jádra. Toto „úderné jádro“ se vytvoří, jestliže nedojde k zastavení počáteční agrese a manipulace. Ve skupině se rýsuje hierarchie, která se stává platnou normou. Ostrakizování členové skupiny stojí nejnižší, takže jsou systematicky šikanováni. Většinou se hlavní skupina rozdělí na podskupiny, které mezi sebou soupeří. (14) Je-li jedna z podskupin dostatečně pozitivní a schopná čelit podskupině, která šikanuje, může vliv přejít na její stranu. Tím se činnost šikanující podskupiny zastaví. V opačném případě „úderné jádro“ rozvíjí svoje aktivity. (28)

4. Přijímání norem

Ve čtvrtém stádiu většina přijímá normy agresorů, neboť pozitivní podskupina neexistuje nebo neodolala náporu. Normy se stávají pro členy skupiny nepsaným zákonem. V této situaci se již agresorům nedokáže nikdo postavit. Celá skupina projde velkou změnou. Navenek zůstává stejná, ale zevnitř se hrouť, jakoby byla zasažena zákeřným virem. U členů takto zasažené skupiny dojde k vytvoření alternativní identity, ta je zcela podřízená normám agresorů. (10) Názory rodičů a pedagogů se stávají zcela neplatné vzhledem k názorům vůdce skupiny. (32)

5. Totalita

Páté stádium je označováno jako totalita neboli dokonalá šikana. Zde jsou normy agresorů již bezvýhradně přijaty a dojde k nastolení totalitní ideologie šikanování. Členové skupiny se rozdělí na dvě vrstvy. Vztah mezi nimi můžeme označit jako nadřízenost a podřízenost. Podle tohoto postavení si dávají i příznačná jména (např.: otrokáři – otroci, mazáci – bažanti, pánové - poddaní). (28) Nadřízení na svých podřízených využívají úplně všechno a ti nejsou schopni se tomuto bránit. Pro agresory se šikanování v této poslední fázi stává závislostí. Oběti řeší svojí bezvýchodnou situaci útekem do nemoci, absencí, pokusem o sebevraždu. V tomto stádiu je nejhorší, stane-li se vůdcem sociometrická hvězda třídy. Má výborný prospěch, je organizačně schopný a rozumí si s pedagogem. Nikoho proto nenapadne, že by on mohl být agresorem. (13)

Pro prevenci a řešení šikany je velmi důležité správně rozpoznávat stadia šikany, protože nevhodné řešení může způsobit prohloubení problémů. Každé ze stádií vyžaduje specifické řešení.

1.4 Formy šikany

Z definic šikany, které byly uvedeny v první kapitole, vyplývá, že nezbytnou součástí šikany je agrese a manipulace. Agrese v rámci šikany působí závažný problém, který může být příčinou záškoláctví i suicida. (17) Proto bude v části této kapitoly stručně popsána agrese a způsoby jak jí zvládat.

Nejprve musí být rozlišen význam dvou velice podobných slov a těmi jsou agresivita a agrese. Agresivitu má každý v sobě. Je daná výchovou a také vývojem. Až z 60% může být dědičná. Agrese je již konkrétní čin. (22) Agresivní sklony se vytvářejí v prvních letech života. Podle psychologů je agrese naučená jako většina lidského chování, takže si ji osvojíme na základě zkušenosti. (30)

Také je nutné rozlišit, zda jde o agresivitu realizovanou individuálně nebo skupinově. Musí se přihlížet k vývojovým a sociálním aspektům. (17)

Agrese může být emocionální nebo instrumentální. Instrumentální agresí chce člověk něco získat, právě sem spadá i šikana. Emocionální agrese je provázena velkým emotivním výbojem. (22)

Vždy je důležité vědět, co agresí nastartovalo a o jaký druh agrese se jedná. Při mírnějších formách agrese se dá dítě zklidnit např. pevným objetím. Při trestání musí dítě vědět, za co je trestáno. Trestat se má s chladnou hlavou a intenzita trestu má být přiměřená. Pro účinnost trestu je nutné ho dodržet, provést ho tam, kde došlo k přečinu a limitovat trest. Po ukončení trestu je dobré se k tomu nevracet. (22)

1.4.1 Co vše může být šikanou

Šikana může probíhat skrytou nebo zjevnou formou. Jestliže probíhá ve skryté formě, jedná se o sociální izolaci a vyloučení oběti z kolektivu. Zjevná forma má další 3 způsoby, jak může probíhat. (34)

1. fyzické násilí a ponižování: v tomto případě agresori předstírají, že chtějí oběť vyhodit z okna nebo přes zábradlí. Vrážejí jim špendlíky, kružítko do hýždí, hází šipky na živý terč. Oběť je vystavována hromadnému bití. Jindy je na ní položena deska lavice, na kterou si stoupne co největší počet agresorů. (14) Co se týče ponižování, to může mít velmi hluboký dopad, neboť došlo k zasažení identity. Dotyčný se cítí ponížený, bezvýznamný. Má pocit, že v očích ostatních neexistuje a že ztratil své místo. (3)
2. slovní agrese a zastrasování: oběti je vyhrožováno smrtí, mučením, násilím. Je jí nadáváno, agresori uráží i rodiče. Vysmívají se slabostem a handicapům oběti. (14)

Mnohdy je oběť nucena ke konzumaci něčeho nežádoucího. (34) Do této skupiny patří i gesta. (15) Mnozí lidé nevidí ve slovní agresi takový problém jako ve fyzické. Slovní útoky jsou sice „jen“ slova ne rány, ale i přesto mohou ublížit a způsobit zranění, která na těle nejsou vidět, ale pro psychiku postiženého jsou stejně bolestivá. (3)

3. krádeže a ničení věcí: agresori berou kapesné, lijí obětem vodu do bot. Nežádá se stane, že dítě přijde domů s rozřezanou bundou nebo roztrhanými učebnicemi. Agresori také rádi dávají obětem násilné příkazy. Příkazy jsou dávány i spolužákům, aby ignorovali, izolovali oběti agresorů. (13)

Tyto všechny příklady představují šikanu. Jestliže se podaří odhalit šikanu, je nutné správně určit typ agrese. Je to důležité proto, aby se stanovila přesná a účinná náprava. Neméně důležité je také zachytit nepřímo varující signály, k tomu nám slouží vnější pohled. Nejprve si musíme všimnout nejvýraznějších projevů násilí. Pak posoudíme, jestli jsou přítomny znaky šikanování. Znaky šikanování jsou: záměrnost, opakování, nepoměr sil a samoučelnost agrese. (14)

1.5 Kdo je agresor a kdo oběť?

Tato diferenciace je pro odhalení a potrestání šikany také neméně důležitá, neboť kdyby došlo k záměně, následky by byly velmi vážné. Typologií agresorů i obětí se zabývá mnoho odborníků. Většinou jsou velice podobné, ne-li stejné, protože odborníci se v mnoha případech shodují.

Dříve byl jak agresor tak i oběť považováni za psychopaty. Kolář s tímto názorem nesouhlasí a říká: „...tito mladí lidé se od ostatních diagnóz zásadně neliší, alespoň na úrovni psychiatrických diagnóz. V drtivé většině to nejsou nemocní sadističtí psychopati. Jsou „pouze“ mimořádně egoističtí a egocentričtí.“ (14) Jak již bylo uvedeno, agrese je v každém člověku a záleží na něm, jak ji bude zvládat.

1.5.1 Agresor

Za agresora se označuje takové dítě, které poměrně často někoho týrá, obtěžuje (fyzicky, slovně). Agresorem bývají nejčastěji chlapci. Výjimkou nejsou ale ani dívky. Dívčí šikana bývá mnohem lépe maskována a tedy hůře odhalitelná než chlapecká šikana. (19) To, že se z dítěte stane agresor nemívá pouze jednu příčinu. Na vzniku takového chování se podílí více faktorů např.: povaha, založení dítěte, rodinné prostředí, nedostatečná péče a výchova, kruté tělesné trestání, poselství o tom, že šikana se vyplácí. (21) Agresorovi jde při jeho chování pouze o sebe samého a nezáleží mu na tom, co způsobí druhým. Dalo by se říci, že agresor je člověk, který se vyhnul bolestivému duchovnímu růstu a ustrnul na počátečním stupni vývoje. (14) Takový člověk je uzavřen do sebe a jeho vztahy jsou manipulující a prospěchářské. Je přesvědčen o tom, že je lepší než ostatní. Neznamená to však, že tento člověk nemůže být velmi úspěšný a inteligentní. Duchovní a mravní vývoj spolu souvisejí. Jestliže je absence duchovního růstu, tak s tím souvisí i morální slepota. V podstatě jde o to, že agresori nemají žádné vědomé pocity viny a trest vnímají jako křivdu. Hlavními podněty pro jednání agresorů jsou krutost a touha po moci. (14) Dalším dominantním znakem je ovládat okolí. (2)

Prekopová o agresivních dětech tvrdí, že jsou v podstatě nešťastné. Jsou chycené ve své vlastní moci. Mohou si sice vše brát, ale nemohou samy nic dávat, z tohoto důvodu jim uniká prožitek lásky, který se skládá z vyváženého vztahu mezi dostáváním a dáváním. (29)

Typologie agresorů uváděná Martínkem na přednášce týkající se šikany se v zásadě shoduje s typologií Kolářovou. Existují tři základní typy agresorů. Prvním je agresor, který je hrubý, násilnický, primitivní s nižším intelektem. Obvykle jeho postava výrazněji převyšuje ostatní. Tento typ provozuje velice tvrdou šikanu, ale navenek se tváří, že on nic neudělal. (14) (22) V rodině většinou vážne komunikace, rodiči jsou za vše tvrdě trestáni. Toto chování pak napodobují. (20) Druhý typ agresora je označován jako kultivovaný nebo narcisticky šlechtěný. Už z tohoto je patrný jeho důraz na zjev a chování. Často je to člověk, který je sociometrickou hvězdou třídy. Pro ilustraci je zde příklad, kdy tento agresor zláme svému spolužákovi tužky, aby nemohl psát a v zápětí

mu je před učitelem půjčí. Z toho vyplývá, že chce budít dojem velice slušného a nejlepšího žáka. V rodině jsou nastaveny velmi úzké hranice a funguje zde téměř drilová výchova, takže agresor si tímto chováním kompenzuje nedostatek prostoru v rodině. Třetím typem agresora je tzv. srandista. Veškeré své chování zaměřené proti někomu převádí na žert, dělá vtipy na účet své oběti. Provozuje lehčí, ale neméně závažné formy šikany, které jdou obtížněji odhalovat. Většinou jsou to děti z podnikatelských rodin, které mají k dispozici větší množství peněz. Mají pocit, že mohou všechno. Často se nudí a nemají vyhraněné svoje zájmy, ve kterých by se mohly realizovat. (22)

V osobnosti agresora lze najít primitivní narcistní tendence spojené s nekritičností. Je to následek citového strádání v dětství a chyb ve výchově. V rodině je pod velkým stresem a šikanování bere jako ventil. Na to, zda se dítě stane agresorem, nemá vliv postavení ve společnosti. (32)

Není pravidlem, že agresorem je tělesně silný jedinec, ale často tomu tak je. Podle Říčana je mylným tvrzením to, že agresor si šikanou kompenzuje své mindráky. Podle něj se šikany většinou dopouštějí sebejistí jedinci. Souhlasí s částečnou vrozeností agresivity a vlivem výchovy. Toto dále doplňuje o míru tolerance k násilí. Tím je myšleno známé prosazování ostrých loktů u malých dětí. V dnešní době pochází stále více agresorů z rodin podnikatelů, kteří nemají čas na výchovu svých dětí a kompenzují ji penězi. (30)

1.5.2 Oběť

Charakteristika oběti je obtížnější než charakteristika agresora, neboť oběť nedokáže být tak otevřená ani vůči tomu, kdo jí chce pomoci. Stejně jako agresor dokáže vše dobře skrývat, i když jí to ubližuje.

Většinou je obětí nejslabší dítě z kolektivu. Agresora přitahuje její bojácnost a zranitelnost. V krajních situacích ztrácejí hlavu a panikaří. U obětí je typická psychická bezbrannost. Není pravidlem, že oběť musí mít nějaký tělesný handicap, ale je to časté. (14) Příčinou mohou být i specifické poruchy učení, výborný prospěch, rasová odlišnost, snížený intelekt, obezita. (20)

Co se týče rodinného prostředí, u obětí je častější přehnaná pečovatelská povaha rodičů. Bývají to zpravidla úzkostné, hyperprotektivní matky, které chtějí své dítě neustále chránit. Omezují ho a kontrolují, čímž stále prohlubují vzájemnou citovou závislost a nesamostatnost. (20)

Typologie dělí oběti do čtyř skupin. První tvoří tzv. typické oběti. Do svého okolí vysílají signály, které vyvolávají šikanu, aniž by si to uvědomovaly. Na první pohled je vidět jejich slabost, s tím souvisí i jejich vzhled. Typická je hubená postava, brýle, nesmělost. Do druhé skupiny spadají děti, které byly dlouhou dobu pod ochránářskými křídly matky. Matka se snaží dítěti dokazovat, že je stále ještě malé, a že ji potřebuje. Když toto zjistí agresor stane se ihned jeho terčem posměchu. V další skupině jsou děti učitelů, které se také snadno stanou obětí šikany. Nejhorší je, když matka učí své dítě a stále mu dává najevo svoji přítomnost. Je to podobné jako přehnaná péče. V poslední skupině jsou děti s nějakým handicapem. V tomto případě hodně záleží na přístupu školy a na postoji samotné třídy k handicapovanému spolužákovi. (22)

Handicap je velký předpoklad k tomu, aby se člověk stal obětí. Obětí a ostatně i agresorem se častěji stávají chlapci. U dívek je totiž menší sklon k agresivitě a také menší závislost na skupině. (27)

Obětí se může stát kdokoli. Dítě, které přijde do nového prostředí, má dobrý vztah s učiteli, je handicapované, pochází ze sociálně slabší rodiny. Oběť je tichá, plachá, citlivá, není schopná se bránit napadání, raději ustupuje a stahuje se do ústraní. Trpí nízkým sebevědomím a podřizuje se. Oběti jsou většinou osamělé, bez kamarádů. Zaujímají odmítavý postoj k násilí. (18) Zvláštností je oběť, která je současně i agresorem. Zúčastňuje se šikanování ve skupině, a tak šikanuje jiné. V kolektivu jsou velmi neoblíbení. (30)

Také není výjimečné, že sám učitel svým nevhodným chováním označí agresorovi potenciální oběť, která je v nějakém ohledu nedostačivá a již se pak i ostatní cítí oprávněni beztrestně napadat. (24)

Šikana působí dítěti tu největší bolest na duši. Stává se terčem zla, utíká z domova, přestává si hrát, je vyděšené a není výjimkou, že se pokusí o sebevraždu. Ve

vyhrocených případech se může oběť pokusit o zranění či zabití agresora. (8)

1.6 Jak se vypořádat s šikanou

Při vyšetřování šikany se musí postupovat velmi pomalu a opatrně, aby nedošlo ke zbytečným chybám, neboť oběť by se již po druhé nemusela chtít svěřit. Je překvapivé, že ti, kterým je ubližováno, se neradi ozývají. Oběti se totiž domnívají, že dělají něco špatného, za co se musí stydět. Ale opak je pravdou. Ti, co šikanu ohlásí, dokazují dostatek odvahy a sebevědomí. (11)

Vysílání varovných signálů je skryté volání o pomoc. Tyto signály jsou pádným důvodem, aby se šikana začala vyšetřovat. Signály musí být vždy brány vážně a nesmí být zanedbány. Do varovných signálů spadají přímo alarmující signály a signály nepřímo varující. Přímé alarmující signály je třeba záměrně vyhledávat. Nepřímo varující signály jsou velice nenápadné. Spadají sem nenápadné projevy šikanování v přítomnosti učitele a skryté volání oběti o pomoc. (14) Pedagog většinou tyto signály nezachytí dokud dítě nezareaguje zoufalým činem. Pro ilustraci se nabízí několik příkladů varovných signálů: dítě stále vyhledává přítomnost dospělého, je stále ve střehu a má až paranoidní rysy, straní se kolektivu, objevují se u něj náhlé změny chování. (22)

1.6.1 První kroky pomoci - vyšetřování

Touto pomocí je většinou pověřen třídní učitel, protože právě jemu se zpravidla podaří šikanu odhalit. Měl by dodržet hlavní zásady, které jsou následující:

1. Chránit zdroj informací, neprozradit ho.
2. Prozradit co nejméně o tom, co mu už je, a zejména co mu dosud není známo, nebo to nemůže dokázat.
3. Vyslechnout poškozeného, obviněného a svědky každého zvlášť a později jejich výpovědi konfrontovat.
4. Všechny výpovědi pečlivě zaznamenat. (30)

V praxi použití zásad vypadá asi takto: třídní učitel vyslechne toho, kdo mu přišel šikanu oznámit, potom se ho sám ptá kvůli zpřesnění informací. Je-li dotyčný obětí, je třeba ho ujišťovat o tom, že je v bezpečí a podporovat ho. Oběť musí souhlasit s případným zveřejněním případu. V některých případech může už samo zveřejnění šikanu zarazit, neboť agresori se zaleknou možného odhalení. Po rozhovoru s obětí by měl následovat rozhovor s agresorem. (30) Je-li agresorů více, musí se rozhovory dělat s každým zvlášť, aby nemohlo dojít k domluvě mezi agresory. (22) Případně může učitel vyslechnout i svědky. V případě výslechu agresorů a svědků je dobré klást konkrétní otázky a dát pozor na výmluvy. (30) Je důležité si všechny informace důkladně zaznamenat, aby nedošlo k opomenutí některých faktů. (14)

Při vyšetřování šikany se mohou vyskytnout překážky, které znesnadní celý proces. Jednou z nich může být např. to, že učitel nemá nad celou věcí nadhled. Častou překážkou může být úporné lhaní agresorů a svalování viny na oběť. Oběti se o celé situaci velice těžko mluví. Někdy se mohou nelehkou překážkou stát rodiče, ať už agresora nebo oběti. Rodiče agresora své dítě chrání a mohou vyvíjet agresí vůči učiteli. Rodiče oběti většinou brání vyšetřování, neboť si myslí, že se vše ještě zhorší. Bez jejich souhlasu se nesmí vyšetřování začínat. Samozřejmě, učitel může nesprávným jednáním také ztělesňovat překážku. Za nesprávné jednání se považuje regrese, což znamená, že mu je zcela lhostejné, co se děje, otáčí se k tomu zády. Dalším může být popření, kdy učitel nic nevidí a neslyší nebo bagatelizace, kdy jde o zlehčování problému. (22)

Zvláštní pozornost je třeba věnovat vyšetřování agresorů. Je důležité vědět, jak jednat s agresorem, aby s námi při výslechu nezačal manipulovat, proto je zde uvedeno několik kroků ověřených v praxi. Prvním krokem je tzv. zahřívací kolo, kdy učitel navodí určitou atmosféru, jedná s agresorem na rovinu. Sdělí mu, že přiznání je polehčující okolnost. Je dobré narušit agresorovi osobní prostor, aby znervózněl. Toho docílí učitel tak, že si sedne naproti němu na židli, nemluví a udržuje oční kontakt. Po chvíli se agresor sám rozmluví. Druhým krokem je monolog, ve kterém se učitel ptá na nejasnosti. Záměrem je splést agresorovi hlavu, aby řekl ještě více informací. Třetím krokem je dialog. Učitel přečte vše, co si zapsal a agresor to může případně doplnit. Je

dobře rozcházet se s agresorem v dobrém a dát mu najevo, že je dobře, že spolupracoval. Posledním krokem je konfrontace výpovědí agresorů, kdy mají společně říct, co se stalo. (22)

1.6.2 Metoda vnějšího nátlaku

Tato metoda je jedním z možných řešení šikany. Je využívána hlavně v pedagogické praxi. Záměrem je přinutit trestem a strachem viníky k zastavení agresivního chování a k dodržování oficiálních norem. Je zde potřeba razance a potřeba zajištění bezpečí obětí, proto má tato metoda tři části. (14)

První je individuální nebo komisionální pohovor. Aby se mohlo k pohovoru přistoupit, musí být úspěšně zakončeno vyšetřování. Při počátečních stádiích šikany obvykle stačí pedagogický nátlak na agresora nebo pohovor učitele s rodiči agresora. Při závažnějších případech šikany je nutné sestavit komisi. Její složení není předem dané, ale je dobré, když se v ní objeví třídní učitel, ředitel, výchovný poradce. Před komisí jsou agresori se svými rodiči zvaní jednotlivě, aby nedošlo ke konfliktu. Komise nejprve seznámí rodiče s problémem, poté se postupně vyjádří všichni zúčastnění. Před závěrem komisionálního pohovoru se členové komise sejdou v supervizním setkání, kde se informují o svých dojmech. Komise může agresora potrestat těmito opatřeními: důtkou, podmíněným vyloučením, sníženou známkou z chování, přeložením do jiné třídy, vyloučením ze školy, krátkodobým dobrovolným pobytem v dětském diagnostickém ústavu nebo umístěním do diagnostického ústavu. (14)

Druhou částí je oznámení o potrestání agresorů před celou třídou. Je důležité informovat třídu o závěru komise, aby věděla, že učitelé dokáží zajistit ochranu případným obětím. Učitel musí zvážit, jak bude třídu informovat, protože se stává, že kolektiv je na straně agresorů, díky jejich oblíbenosti. Není vhodné, když učitel vystupuje velmi autoritativně (křičí na třídu). Žáci ho sice vyslechnou, ale nijak je tím neosloví. Vhodně podané sdělení o stanovených opatřeních má svou váhu. Může být strohé, ale také může být podáno jako diskuse, kdy třída rozhodnutí podpoří. (14)

Poslední částí je ochrana oběti. S rozpuštěním komise nesmí skončit ochrana oběti, neboť šikana se může znovu objevit. Ochrana se oběti zabezpečuje např. občasnými schůzkami s učitelem nebo určením ochránců oběti. (14)

1.7 Prevence

Slovo prevence je latinského původu a znamená opatření učiněná předem, včasnou obranu nebo ochranu. (5)

Obecně se dá prevence rozdělit na primární, kdy je cílem předcházení sociálně patologickým jevům a cílovou skupinou je dosud nezasažená populace. Další je sekundární prevence, která se týká již zasažené populace. Poslední je terciální prevence, která se také týká zasažené populace ale s tím, že tyto skončili s rizikovým chováním a tento stupeň jim pomáhá se znovuzačleněním.(35) Z časového hlediska byl vývoj prevence následující. Přibližně od konce 50. let se prevence rozděbila na primární a sekundární. Od 60. let se hovoří i o terciální prevenci. (5)

1.7.1 Primární prevence

Pro tuto práci je důležitá primární prevence, takže jí bude věnována větší pozornost. Jak je uvedeno výše, cílem primární prevence je předcházení vzniku sociálně patologických jevů. Primární prevence se dále může rozdělit na specifickou a nspecifickou. Větší důraz je kladen na specifickou primární prevenci. Jde o soubor aktivit, které se zaměřují na práci s populací u níž lze v případě jejich absence předpokládat další negativní vývoj, a který se snaží předcházet či omezovat nárůst jeho výskytu. Dalo by se tedy říci, že se jedná o programy zaměřující se na určité cílové skupiny a hledající způsoby jak předcházet vzniku, rozvoji sociálně patologických jevů. Tyto programy by neexistovaly, kdyby nebylo sociálně patologických jevů. Obsahem nspecifické primární prevence jsou všechny metody, přístupy, které umožňují rozvoj harmonické osobnosti, rozvíjení nadání, zájmů, sportovních aktivit.(31)

Organizace primární prevence probíhá na dvou úrovních. První je horizontální úroveň, kdy Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT) aktivně

spolupracuje s věcně příslušnými resorty (Ministerstvo vnitra, Ministerstvo financí, Ministerstvo spravedlnosti, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo obrany, Ministerstvo zdravotnictví) a nadresortními orgány (Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky při Úřadu vlády, Republikový výbor prevence kriminality při Ministerstvu vnitra). Při MŠMT byla zřízena Pracovní skupina specifické primární protidrogové prevence a Pracovní skupina prevence kriminality a ostatních sociálně patologických jevů. Tyto skupiny jsou složeny ze zástupců věcně příslušných resortů, krajů, akademických obcí, nestátních neziskových organizací, školských poradenských zařízení, vysokých škol, přímo řízených organizací ministerstva a vybraných odborníků dané problematiky. Cílem pracovních skupin je spolupráce, sjednocení přístupů i koordinace činnosti v dané oblasti napříč resorty. Druhou úrovní je vertikální úroveň, kdy MŠMT metodicky vede a koordinuje síť koordinátorů. Tato síť je tvořena krajskými školskými koordinátory prevence (pracovníci z odborů školství, mládeže a tělovýchovy krajských úřadů), metodiky prevence (pracovníci pedagogicko-psychologických poraden), školními metodiky (vybraní pedagogové ve školách). (31)

1.7.2 Instituce v systému prevence šikany

Do systému prevence v resortu školství, mládeže a tělovýchovy spadají jednotlivé instituce, organizace veřejné správy a další subjekty. Jsou to především tyto:

- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a jeho vybrané přímo řízené organizace
- Odbory školství, mládeže a tělovýchovy na krajských úřadech
- Základní, střední, speciální školy
- Školní družiny, školní kluby, domovy mládeže
- Střediska pro volný čas dětí a mládeže
- Pedagogicko – psychologické poradny, střediska výchovné péče
- Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy (26)

Pedagogicko – psychologická poradna je považována za nejdůležitější instituci, která je součástí výše uvedeného řetězce. (1)

Stěžejní místo v systému prevence v resortu školství, mládeže a tělovýchovy zastává odborný pracovník Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, krajský školský koordinátor prevence, okresní metodik prevence, školní metodik prevence. Činnost v tomto resortu je samozřejmě provázána se všemi ostatními. Zásadní význam pro prevenci mají nevládní organizace, které vhodnou formou doplňují činnost institucí veřejné správy a dalších subjektů.(26)

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy zpracovává a inovuje Koncepti prevence v působnosti resortu, která představuje základní strategický materiál pro činnost všech článků resortního systému prevence. Vytváří podmínky pro realizaci prevence na národní úrovni v oblasti metodické i legislativní. Každoročně vyčleňuje finance na prevence. Koordinuje činnost přímo řízených organizací (Institut pedagogicko – psychologického poradenství, Institut dětí a mládeže) v oblasti prevence a efektivně využívá jejich odborného potenciálu v oblasti metodické, vzdělávací, výzkumu a metodologie. Odbor školství, mládeže a tělovýchovy krajského úřadu koordinuje činnost jednotlivých institucí v systému prevence v resortu na krajské úrovni a zajišťuje naplňování úkolů, záměrů obsažených v Koncepti prevence resortu při respektování specifických podmínek kraje. Vytváří podmínky pro realizaci Minimálních preventivních programů na školách na úrovni kraje a kontroluje jejich plnění. Zařazuje do krajských programů rozvoje školství témata týkající se prevence. Spolupracuje s institucemi dalších resortů, které realizují prevenci na krajské úrovni. Zajišťuje podmínky pro činnost okresních metodiků preventivních aktivit v pedagogicko – psychologické poradně nebo v středisku výchovné péče. Krajský školský koordinátor prevence se podílí na vytváření, inovacích krajské koncepce a programu prevence ve spolupráci s krajským protidrogovým koordinátorem. Monitoruje situaci na školách v kraji v oblasti prevence. Provádí kontrolu plnění Minimálních preventivních programů a připravuje jejich vyhodnocení. Je členem Krajské protidrogové komise a Koordinační komise pro poskytování poradenských služeb. Okresní metodik prevence pracuje v pedagogicko – psychologické poradně nebo ve středisku výchovné péče, spolupracuje s krajským školským koordinátorem. Má zavedeny pravidelné konzultační hodiny pro

školní metodiky prevence. Mapuje situaci v oblasti výskytu sociálně patologických jevů v jednotlivých školách. Při výskytu těchto jevů aktivně pomáhá postižené škole.(26)

1.7.2.1. Školy v prevenci šikany

V současnosti se na každé škole u nás i v cizině vyskytuje šikana. Všichni pedagogové i žáci by měli být seznámeni s podstatou, formou, důsledky šikany. Především pedagogové, díky tomu, že s žáky tráví podstatnou část dne, se ocitají v blízkosti ohniska šikany. Měli by proto pochopit, jak je tento problém závažný a hlavně nesmějí podceňovat počáteční projevy šikanování. (16) Co se týče samotných pedagogických pracovníků, tak ti by měli využívat možností osobní, společenské a morální výchovy v prevenci šikany a prohlubovat si znalosti, dovednosti v této problematice. K získávání nových znalostí slouží například pedagogická centra, která poskytují informace v této problematice podle úrovní a typu škol. (25) Vztahy ve třídě by měli pedagogové ovlivňovat tak, že budou vést třídu k pozitivní orientaci. Dále pak zařazovat do výuky situace, kdy spolu musí žáci spolupracovat např.: ve dvojicích. Tímto se dají cíleně eliminovat projevy agrese a šikany. (6)

Ředitelé škol odpovídají za systémové aktivity školy v oblasti prevence šikany a agresivity. Vychází z komplexního pojetí preventivní strategie, která je ve smyslu metodického pokynu ministra k prevenci sociálně patologických jevů součástí Minimálního preventivního programu školy. V rámci účinné prevence šikany je při přípravě, realizaci celoškolské strategie důležité: zajištění účasti školního metodika prevence v akreditovaných kurzech, dále také navodit úzkou spolupráci mezi žáky, rodiči, pedagogy a jasně vymežit možnosti oznamovat i zárodky šikany, stanovit ve školním řádu jasná pravidla chování včetně sankcí při jejich porušování, zajistit zvýšený a kvalitní dohled o přestávkách, hlavně v místech, kde již k šikanování došlo, seznámit pedagogy se systémem oznamování, vyšetřování šikany, vést evidence všech případů agresivního chování nebo šikany mezi žáky. Dále je nutné zapojit do prevence i nepedagogické pracovníky, zvyšovat informovanost pedagogů v této problematice, doplňovat školní knihovnu, organizovat semináře s odborníky, začleňovat témata šikany do dalšího vzdělávání pedagogů. Neméně potřebná je také spolupráce s odborníky

službami resortu školství např.: pedagogicko – psychologická poradna, středisko výchovné péče.(25)

1.7.2.2. Školní metodik prevence

Školní metodik prevence koordinuje přípravu Minimálního preventivního programu a jeho zavádění ve škole. Podle aktuálních potřeb či podmínek program obnovuje, podílí se na jeho realizaci a vyhodnocuje jeho účinnost. Odborně a metodicky pomáhá hlavně učitelům odpovídajících výchovně vzdělávacích předmětů, do kterých je možné vhodnou formou zavádět preventivní výchovu. Poskytuje pedagogům a ostatním pracovníkům školy odborné informace z oblasti prevence, pravidelně je informuje o vhodných preventivních aktivitách pořádaných jinými zařízeními. Navrhuje patřičné odborné a metodické materiály, pomůcky pro realizaci Minimálního preventivního programu a navazujících preventivních aktivit školy. S dalšími pracovníky ve škole sleduje rizika vzniku, projevy sociálně patologických jevů, dále navrhuje cílená opatření k včasnému odhalení těchto rizik. Informuje pracovníky školy o způsobech řešení krizových situací při výskytu sociálně patologických jevů. Ve své činnosti metodik uplatňuje především metody, které mají ověřenou účelnost a lze u nich měřit efektivitu. Pravidelně se účastní porad organizovaných jeho nadřízenými. Na základě pověření ředitele školy spolupracuje s dalšími školskými, krizovými, poradenskými, preventivními zařízeními, dále pak se zařízeními realizujícími vzdělávání v prevenci, s institucemi zajišťující sociálně právní ochranu dětí a mládeže. Povinností metodika je také informovat pracovníky školy, žáky a jejich rodiče o své činnosti, o činnosti ostatních institucí. Zpracovává podklady pro informaci o Minimálním preventivním programu školy.(26)

1.7.2.3. Minimální preventivní program

Minimální preventivní program je základním nástrojem prevence v resortu školství, mládeže a tělovýchovy. Je komplexním systémovým prvkem v realizaci preventivních aktivit na základních, středních a speciálních školách, ve školských zařízeních pro výchovu mimo vyučování, ve školských zařízeních pro výkon ústavní, ochranné

výchovy a preventivně výchovné péče. Realizace tohoto programu je pro každou školu i každé uvedené zařízení závazná a podléhá kontrole České školní inspekce. Do hlavních aktivit škol, uvedených zařízení v rámci Minimálního preventivního programu spadá:

- odpovědnost za systematické vzdělávání školních metodiků prevence v metodikách preventivní výchovy, v netradičních technikách pedagogické preventivní práce s dětmi a mládeží (např.: interaktivní hry, techniky rozvíjení osobnosti, metody utváření pozitivních vztahů mezi žáky), v řešení problémových situací souvisejících s výskytem sociálně patologických jevů.
- systémové zavádění etické, právní výchovy, výchovy ke zdravému životnímu stylu a dalších oblastí preventivní výchovy do výuky jednotlivých předmětů, kde ji lze uplatnit.
- aplikování různých forem či metod působení na jednotlivce i skupiny dětí zaměřeného na podporu rozvoje jejich osobnosti a sociálního učení.
- vytváření podmínek pro smysluplné využití volného času dětí.
- spolupráce s rodiči, osvětová činnost pro rodiče v oblasti zdravého životního stylu a v oblasti prevence problémů ve vývoji, výchově dětí.
- průběžné sledování konkrétních podmínek a situace ve škole z hlediska rizik výskytu sociálně patologických jevů. Uplatnění různých metod umožňujících včasné zachycení ohrožených dětí.
- diferencované uplatňování preventivních programů speciálně zaměřených na jednotlivé rizikové skupiny dětí.
- poskytování poradenských služeb školního metodika prevence, výchovného poradce žákům i rodičům. Zajištění poradenských služeb od specializovaných zařízení.

Minimální preventivní program je pravidelně jednou ročně vyhodnocován. Sleduje se, jak celková účinnost programu, to znamená, do jaké míry bylo dosaženo stanovených cílů, tak i jeho průběh. Měří se také efektivita jednotlivých aktivit, které byly v rámci programu realizovány.(26)

2. Cíle práce a hypotézy

Cílem práce je zmapovat znalosti školních metodiků v problematice šikany, jestli umí šikanu účelně řešit. Dále je cílem zjistit, jak plní minimální preventivní program a jak probíhá na jejich škole primární prevence.

Hypotézy budou stanoveny na základě kvalitativního výzkumu v závěru práce.

3. Metodika

Práce je založena na kvalitativním výzkumu, kde nástrojem sběru dat byl polostandardizovaný rozhovor, kterým lze získat hlubší a podrobnější informace od respondentů. (4) (7)

3.1 Použitá metoda

Kvalitativní výzkum probíhal prostřednictvím polostandardizovaného rozhovoru. Ten byl rozdělen do dvou částí. První byla zaměřena na znalosti týkající se šikany (definice šikany, druhy a řešení). Druhá část se týkala toho, jak na základních školách probíhá primární prevence a k čemu slouží minimální preventivní program. Rozhovor obsahoval 39 otázek (jsou obsaženy v příloze). Otázky byly otevřené, a proto byl rozhovor náročnější. Náročnost byla vidět také na délce rozhovoru, ta se pohybovala v rozmezí 2 – 2,5 hodiny. Díky této náročnosti a přístupu ředitelů bylo provedeno 5 rozhovorů. Každý z nich byl proveden osobně v předem domluvenou hodinu a ve vybrané místnosti. To znamená na klidném místě bez rušivých elementů. Všechny rozhovory byly provedeny v průběhu března a dubna.

3.2 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumný vzorek tvořili školní metodici prevence na základních školách v Českých Budějovicích. Základní školy byly náhodně vybrány. V první řadě byli telefonicky kontaktováni ředitelé škol. Ti bohužel často zaujali negativní postoj k výzkumu, který by měl probíhat na jejich škole. Ze všech kontaktovaných souhlasilo 5 ředitelů. Na základě tohoto byli posléze kontaktováni školní metodici prevence. Složení vzorku bylo následující: 3 muži, 2 ženy ve věkovém rozmezí 30 – 55 let.

4. Výsledky výzkumu

Respondent 1. : muž – 55 let

- 1) Školního metodika dělám o roku 1996, takže 11 let.
- 2) Tuto funkci jsem dostal na základě funkce výchovného poradce.
- 3) No, na základní škole něco bylo. Starší a silnější hoši vyžadovali nějaké služby, jako třeba svačinu, kapesné a tak. Ale nebylo to časté. Také se to spíše vyskytovalo mimo školu, ale myslím, že přímo o šikanu nešlo.
- 4) To je docela komplikované téma, protože každý v tom vidí něco jiného. Šikana může mít slovní podobu, může to být i ignorace a samozřejmě násilí. Dost se teď objevuje slovní napadání, ale násilí stále vede. Šikana funguje v partách a to je ten problém, protože se navzájem kryjí. Zastávám názor, že problém není v dítěti ale v rodičích.
- 5) Určitě ano, dá se sem zařadit slovní šikana, vyřazování z kolektivu, fyzické ubližování, ponižování, vyžadování služeb.
- 6) Záleží na oběti, na její psychice. Někdo je splachovací, někdo citlivější. Nevím, je to opravdu individuální.
- 7) Začíná to tak, že to agresor prvně na někoho zkusí a záleží na odezvě, jestli to bude narůstat. Udělají třeba trestnou výpravu na někoho, kdo údajně někomu něco sebral a oni jdou poškozeného pomstít. Problém je, když se to děje dlouhodobě. Vůbec nejhorší je to, když se něco takového odehrává mimo školu, tam naše pravomoc nedosáhne. Důležité je, když se šikana vyskytne, hned ji utnout. Ovšem, těžké je se o ní dozvědět.
- 8) Jedním z důvodů mohou být banální záležitosti. Někdo někomu něco udělá a oni ho jdou pomstít. Další důvod kopírování negativních vzorů z rodiny. Řeknu Vám to na případu, který jsme tu řešili. Bylo po před vánocemi, když si ve třídách děti dávaly dárky. Po rozdání dárků v jedné třetí třídě zkopali dva kluci svojí spolužačku pod stromkem. Když jsme to pak řešili, dozvěděli jsme se, že rodiče jednoho z nich se rozvádějí, byla u nich i exekuce. Otec dává rozvod za vinu matce a i před synem jí bije. No prostě, syn přejal vzorec chování od otce.

Dlouho se to pak řešilo i s rodiči, ale už se to neopakovalo. Dalším důvodem jsou jednoznačně média.

- 9) Představil bych si ho tak, že má dobrou tělesnou kondici, je starší než ostatní, chytrý. Má piersing, černé oblečení, odbarvené vlasy na černo. Výrazný může být i slovník.
- 10) Bude mít nějaký tělesný problém, handicap. Bude spíše introvertní, zakřiknutá. Může mít i problémy doma. Dostí častým znakem je sociální rozdílnost.
- 11) Zpravidla handicapovaní nebo úzkostní, bázliví, či chytří žáci.
- 12) Je jich spousta, je na každém, který si vybere.
- 13) Mělo by to začít u rodičů, je to otázka výchovy. Důležité je s dětmi mluvit, to prosazují i já. Rodiče často děti vychovávají přes peníze a počítač.
- 14) Někdy ano, ale musí se k tomu přistupovat individuálně. Někdy změna pomůže, ale není to pravidlo.
- 15) Je to špatně. Je jí hodně a málo se řeší. Vše se hází na učitele a my přitom nemáme dostatečnou pravomoc. Při řešení nás okolí brzdí, všechno to končí u kurátorů a viníci vědí, že jim nic moc nehrozí. Podle mně by měli být postihy i pro rodiče, je to z části i jejich vina.
- 16) Velmi pestré, stále je řešíme. Ale nejsou to nijak vážné případy.
- 17) Začne se objevovat nevhodné chování u dítěte, které bylo dosud bezproblémové. Je vystrašené, všeho se leká, může být i drzé.
- 18) Ano, a musím říct, že úspěšně. Některé jsem řešil přeřazením a třeba i s kurátorem.
- 19) Zjistím, zda je to útok náhodný nebo ne. Promluví si s obětí, pak s agresorem, tím zjistím stav věci. Vždy upozorním třídního učitele. V případě potřeby pozvu rodiče do školy, při opakování to oznamuji kurátorovi.
- 20) Spíše ojedinělé případy, ale samozřejmě jsou. Jsem realista, na každé škole šikana je. Kdo tvrdí, že na jeho škole ne, tak se k tomu akorát točí zády.
- 21) S kurátorem, policií, preventisty.
- 22) Já ho vidím v médiích, penězích a výchově.

- 23) Je to osnova práce, rozvržení úkolů na devět let základní školní docházky. Slouží k vytvoření morálních zásad, k mapování situace. Určuje kdo za co odpovídá, jak se to bude organizovat.
- 24) Pro rodiče máme takové letáky jako poučení. V každé novém ročníku dostanou rodiče poučení o daném tématu. Máme ho i na šikanu, aby ji rodiče uměli rozpoznat.
- 25) Zatím ano.
- 26) Využíváme externích možností, například Mgr. Váchu. Pro rodiče děláme besedy. Jedeme podle programu.
- 27) Tak třeba policii na téma právní vědomí, zástupce odboru sociálních věcí, zástupce městského úřadu. Také Zdravotní ústav na téma kouření, zdravý životní styl.
- 28) Mohla by být lepší.
- 29) Ano, je důležitá. Je lepší dělat něco teď, než až je pozdě.
- 30) Nejvíce je osloví zajímavým způsobem dělané přednášky, hry, besedy s odborníky.
- 31) Máme ji zahrnutou do rodinné výchovy a do třídních schůzek.
- 32) Jsem jim k dispozici prakticky kdykoli, nejen v konzultačních hodinách. Dělán pro ně besedy.
- 33) Také prostřednictvím besed a na rodičovských schůzkách.
- 34) Ví, že mají možnost přijít. Záleží jen na individuální domluvě.
- 35) Zúčastňuji se seminářů na toto téma a akcí Mgr. Váchy.
- 36) Jsou to třídní učitelé a paní ředitelka
- 37) Vždy na konci roku píše zprávu za celý rok o všem, co se dělo, co se podařilo, co ne.
- 38) Dělán to pomocí dotazníku v rodině.
- 39) Určitě vytvoření právních norem, o které bych se mohl opřít. Vstřícnost ze všech stran.

Respondentka 2. : žena – 33 let

- 1) Školního metodika dělám 5 let.
- 2) Byla mi přidělena.
- 3) Myslí, že ne.
- 4) Je to omezování osobní svobody, fyzické, psychické napadení. Šikana probíhá dlouhodobě a systematicky. Je spíš záležitostí skupiny, je to lehčí a strhne to ostatní.
- 5) Rozdělila bych to na fyzickou šikanu, psychickou šikanu, vydírání, krádeže.
- 6) Jak u kterého dítěte. Když to je dítě třeba s handicapem, tak asi fyzická. Záleží také na intenzitě a na povaze dítěte. Ale horší je asi psychická.
- 7) No, začíná to určitě něčím mírnějším, třeba slovní narážky mezi čtyřma očima, pak útoky silí a přidávají se ostatní. Vše se to nabaluje a je otázkou, kdy to praskne.
- 8) Může to být handicap nebo na sebe něčím upozorňuje, sociální prostředí, značkové věci, prostě nemá něco, co mají všichni ostatní.
- 9) Asi bude fyzicky vyspělejší, bude mít lepší finanční zázemí. Léčí si na druhých svoje komplexy. Prospěch na to nemusí mít vliv, řekla bych, že to bude takový průměr. U kluků bude prospěch horší, holky jsou zase rafinovanější.
- 10) Bude spíš introvert, typický je handicap, ať už jde o tělesný nebo duševní postižení nebo o tloušťku. Bude asi dost taková neprůbojná.
- 11) Jsou to ti, kteří se neumí dost dobře bránit, neprůbojní, hodní.
- 12) Myslím, že ano. Nejprve vyslechnu obě strany, samozřejmě odděleně. Pak věrohodné svědky. Vždy je třeba zapojit i učitele a zjistit, čeho si všimli, jaké změny proběhly. Nutné je zapojit i rodiče.
- 13) Nejprve musí proběhnout osvěta šikany, to znamená vysvětlit, o čem jde, kam se mohou obrátit. Pohlídat si situace a místa, kde by mohlo k šikaně docházet, to znamená zvýšené dozory. Ve finále ale stejně nic nemůžeme, protože na to nejsou zákony.

- 14) Řešili jsme to tady. Když přesuneme oběť, může se agresor cítit jako vítěz. Když přesunem agresora, může se mstít. Z tohoto je asi lepší, když odejde agresor, ale nejšťastnější řešení to není.
- 15) Je to docela chyba, hranice trestní odpovědnosti by klidně mohla být nižší. V současnosti ví, že jim nic nehrozí a nám se jen vysmívají. Myslím, že zákon teď spíš nahrává agresorům.
- 16) Není jich moc, ale mám.
- 17) V tělocviku třeba nechce některé dítě cvičit, nechce se převlékat. Straní se ostatních a vyhledává přítomnost učitelů. Často se jim zhorší prospěch a mají větší absence.
- 18) Já sama ne, řeší to spíš třídní učitel nebo výchovný poradce. Já jim pomáhám.
- 19) Jako první se určitě ptám, proč se to stalo, hledám důvod. Pak si s oběma promluvím.
- 20) Teď zrovna děláme monitoring. Jsou to tak dva až tři případy za rok.
- 21) Takže, spolupracujeme s pedagogicko – psychologickou poradnou, se střediskem výchovné péče a s policií.
- 22) Nesporně je to násilí v televizi, dále pak nezáměr rodičů. Důvodem jsou i rostoucí rozdíly mezi dětmi a určitě i nuda.
- 23) Je tam zakotven postup a forma, kterou se děti seznámí se sociálně patologickými jevy. Je tam rozčleněno, kdo co udělá.
- 24) Obsahem jsou besedy, plánované akce, prevence a další návrhy.
- 25) Snažíme se, aby probíhal v hodinách, ale strašně moc záleží na tom, kdo to vyučuje.
- 26) Děláme různé kurzy pro děti a akce pro rodiče, na nich se o prevenci snažíme, ale mohlo by to být lepší.
- 27) Využíváme středisko výchovné péče, policie tady byla se svým projektem AJAX, spolupracujeme s Mgr. Váchou.
- 28) Asi ne.
- 29) Asi určitě, co se dítě nedoví ve škole, tak jinde těžko zjistí, protože rodiče v tomto dost selhávají. Myslím, že v budoucnu bude mít daleko větší význam.

- 30) Nejvíce asi interaktivní hry. U besedy a přednášky záleží na stylu a podání, aby je to zaujalo.
- 31) Zatím konkrétně není, akorát v sedmé třídě probíráme témata zdravého životního stylu, sexualita a v osmičce drogy.
- 32) Pracuji s nimi v rámci rodinné výchovy. Mluvíme o těch tématech. Dělán sportovní kurzy a akce pro děti.
- 33) Máme pro rodiče letáky, a když se vyskytne nějaký problém jednáme s nimi osobně. Besedy se nám moc neosvědčily.
- 34) Mám konzultační hodiny, takže tam probereme, co je třeba.
- 35) Ano, chodím na kurzy a semináře Mgr. Váchy.
- 36) Tak je to výchovný poradce, ředitel a třídní učitelé.
- 37) Spíš to vyhodnocuji z hlediska těch akcí, co proběhlo, co se povedlo, jaká byla odezva.
- 38) Ano, jak už jsem říkala, děláme monitoring.
- 39) Lepší spolupráce s ostatními učiteli, jednotný postup při řešení, protože někteří z učitelů stále zastávají názor, že zhoršenou známkou z chování jim přece nebudou kazit vysvědčení. Já jsem jednoznačně pro tvrdší postihy.

Respondent 3. : muž – 30 let

- 1) Teprve od loňska, takže druhý rok.
- 2) Převzal jsem jí po kolegovi.
- 3) Já asi osobně ne, ale na základní škole to bylo určitě.
- 4) Tak, je to omezování, nadávky, ponižování. Toto se stupňuje, a pak dojde až na násilí.
- 5) Určitě ano, začne to vyčleněním z kolektivu a nadávkami třeba kvůli handicapu, barvě pleti, pak to vygraduje až k násilí.
- 6) Já bych řekl, že ta psychická.
- 7) Jak to půjde, záleží na člověku, který je šikanovaný, jestli to připustí. Začíná to asi vyhlédnutím potenciální oběti, záleží na tom, co si nechá líbit, jestli připustí zesilování útoků. Když ano, rozvíjí se do dál a dál.
- 8) Mohou to být pěkné známky, výjimečné IQ. Také materiální věci, nemá mobil ostatní ano. Často je to i handicap.
- 9) Já bych je rozdělil do dvou skupin. V první bude agresor, který je fyzicky silnější, ale je slabší ve škole. V té druhé bude naopak agresor velice inteligentní, který potřebuje řídit. Nemusí být nutně fyzicky silnější.
- 10) Bude to někdo, kdo stojí mimo kolektiv, je málomluvný a něčím se liší, ať už povahou nebo vzhledem.
- 11) Spíš jsou to mladší žáci. Mají typické rysy v povaze, jsou uzavření, málomluvní, ustrašení.
- 12) Ano, nejdříve se má promluvit s obětí mimo dosah ostatních dětí. Pak informovat její rodiče a promluvit také s nimi, jestli si třeba něčeho všimli. Také se musí vyslechnout agresor a spolupracovat s jeho rodiči. Pokud by to byl závažný případ nebo se to rozvíjelo dál, musela by se kontaktovat policie.
- 13) Pohrůžka policií, na to lidé stále slyší. Ne vážně, já myslím, že efektivní, univerzální způsob není. Záleží vždy na daném případě a jeho aktérech.
- 14) Nevím, jestli se tím něco vyřeší. Tady ve škole to moc nevyužíváme, ale asi jsou případy, kdy to může pomoci.

- 15) Mělo by to být jasně vymezeno. Uděláš tohle, tak za to můžeš tolik dostat.
V případě šikany bych souhlasil i se snížením hranice trestní odpovědnosti.
- 16) Samozřejmě, se tady šikana objevila a pořád objevuje. Řešili jsme ji a už se neopakovala.
- 17) Třeba když jsou to sedmáci nebo osmáci, tak mají nějaké svoje schéma chování a to se najednou změní. Změna chování je hodně viditelná, mají častější absence, zhorší se jim prospěch.
- 18) Ano, ale nijak závažné případy.
- 19) To je různé, asi vždycky se zeptám na důvod. Když tam je fyzický rozdíl, tak ochráním slabšího. V každém případě si s ním promluvím o samotě.
- 20) Za dva roky mého působení tu byly asi dva případy.
- 21) Zatím ne.
- 22) Jednoznačně jsou důvodem rozdíly mezi dětmi. Jsou stále větší a větší. Jsou to materiální, finanční i sociální rozdíly. S nárůstem šikany bezesporu souvisí i televize a počítače.
- 23) Víím, že bude nějaký nový, jednotný. My stavíme na tomto dokumentu. Slouží nám k tomu, abychom věděli, co dát do jednotlivých předmětů. Mně osobně dává důležitou zpětnou vazbu. Důležité je hodnocení.
- 24) Obsahem je to, jak se dá v jednotlivých předmětech pracovat se sociálně patologickými jevy, kam se dají zasadit. Jsou tam pomůcky k problematice, postupy při řešení sociálně patologických jevů, nástin možných akcí.
- 25) Docela naplňuje to, co jsem chtěl.
- 26) Máme asi dvacet tématických přednášek, které jsou zajišťovány externě. Ale nic systematického nemáme.
- 27) Ano, je to pedagogicko – psychologická poradna, Zdravotní ústav, Mgr. Vácha.
- 28) Podle mně dostatečná není nikdy. Otázkou je, co si z toho děti vezmou.
- 29) Určitě, dozví se alespoň určité věci.

- 30) Hlavně to na ně musí zapůsobit. Možná mít možnost mluvit s někým, kdo třeba bral drogy a dostal se z toho. U her nevím. Myslím, že si to často nespojí s daným problémem.
- 31) Je tématicky rozdělena do rodinné a občanské výchovy.
- 32) Bohužel je minimální, podávám jim informace, mám nástěnku na toto téma. Samozřejmě jsem jim k dispozici v konzultačních hodinách.
- 33) V rámci třídních schůzek a konzultačních hodin.
- 34) Snažím se o to.
- 35) Ano, myslím, že dostatečně. Chodím na školení, které zajišťuje pedagogicko – psychologická poradna, Zdravotní ústav.
- 36) Je to školní psycholog, učitelka, která má na starosti volbu povolání, vyučující rodinné a občanské výchovy.
- 37) Ano, na základě objektivních a subjektivních pocitů, co se podařilo a jak se to uskutečnilo.
- 38) Děláme dotazníkové šetření, když je podezření, že se něco děje nebo na požádání.
- 39) Je toho víc. Dostatek financí, lepší spolupráce s rodiči, právní zakotvení.

Respondent 4. : muž – 41 let

- 1) Školního metodika dělám sedm let
- 2) Bylo to na základě domluvy, poté co jsem absolvoval školení.
- 3) Myslím, že i já sám jsem někoho prudil. Měli jsme v třídě na základní škole dva propadlíky a ti nás někdy doslova řezali. Mě pak už ne, protože jsem také trochu narostl. Spíš jsem se pak ty slabší snažil bránit.
- 4) Je to, když někomu něco učiním a ten dotyčný se necítí dobře. Já dopředu už vím, že mu to nebude dělat dobře.
- 5) Určitě bych jí rozdělil na fyzickou a psychickou. Pak také na to, jestli to dělá skupina nebo jednotlivec, jestli se děje ve škole nebo v zaměstnání.
- 6) Myslím, že se to spojuje a to je nejhorší. Uvedu příklad: někdo se někomu posmívá a ještě k tomu ho řeže.
- 7) Z mého pohledu je to asi tak: na začátku si oťukám někoho, na koho to bude směřovat. Prostě si ho vyhlédnu. Pak mu začnu ubližovat, a tak zkoušet, co vydrží, jestli to půjde někam říct.
- 8) Může to být příchod nového žáka, handicap, jiná odlišnost, třeba národnost, dobrý prospěch.
- 9) Vidím ho jako šlachovitého, uhrovitého kluka. Může to být pětkař i jedničkář. Jedničkáři jsou rafinovanější. Bude fyzicky silnější. Neuvědomuje si následky svého chování.
- 10) Mám před očima přihrbeného chlapečka s brýlemi. To je moje představa. Dále bude určitě lehce manipulovatelný. Někdy to může být i cholerik.
- 11) Jsou to ti samí, co jsem uvedl v předchozí odpovědi. Ještě bych jsem dal děti s nějakým handicapem.
- 12) První věcí je vůbec to zaregistrovat. Dělán to pomocí dotazníků, schránky důvěry, rodičů, pozorování od učitelů. Je důležité, aby se to podchytilo včas. U nás nikdy šikana nedošla do extrému. Po zjištění je důležité promluvit si s obětí tak, aby to nikdo nevěděl. Dělán to třeba tak, že ho vytáhnu z hodiny pod záminkou, že má chybu v laboratorní práci. Dítě si musí uvědomit, že je oběť, a že za to nemůže. Někdy stačí, když se má komu svěřit. Poté promluví

s agresorem a řeší se to. Vždy chci, aby děti to, co udělaly, oznámily doma osobně.

- 13) Řešit to hned a důsledně.
- 14) Když by to došlo do extrému, mohlo by to být řešením. Ale děti si musí uvědomit, že si nemohou vybrat s kým kde budou. Já to nevidím jako šťastné řešení.
- 15) Jde to těžko rozškatulkovat. Co se týká školy, tak učitelů se to stejně nedotkne, protože nemáme dostatečnou pravomoc. Když to ale vezmu obecně, tak by měla být zakotvena.
- 16) Tady se děti popichují, ale extrémy tady snad ani nemáme. Je to v mezích dětských potyček. Snažíme se šikaně a dalším problémům předcházet.
- 17) Dítě nebo skupina dětí jsou mimo, vyhýbají se kolektivu, bojí se chodit do školy, jsou jim rozhazovány věci.
- 18) Ano, proberu to s nimi a postupuji, jak jsem říkal.
- 19) Jde-li o útok fyzický, tak chci zabránit případnému úrazu. Všechny, kterých se to týká, pošlu pryč a nechám je zklidnit, vydýchat. Pak o tom spolu mluvíme. Jsem zastánce toho ihned trestat.
- 20) Za jeden rok v každé třídě nějaká šikana vykvete. Spíš jsou to posměšky a ničení věcí.
- 21) Spolupracujeme se střediskem výchovné péče, pedagogicko – psychologickou poradnou, případně i s policií.
- 22) Hlavně v televizi. Nemyslím tím ale filmy, ale hlavně zpravodajství. Několikrát za den mohou děti vidět násilí v přímém přenosu. Samozřejmě i výchova rodičů.
- 23) Slouží k tomu, podle čeho se jmenuje. Důležité je to, co se vyprodukuje. Je tam také, co který učitel má v předmětu dělat. Smysl je v tom, že si o tom mohou lidé povídat.
- 24) Snažíme se naplnit dětem volný čas, nabízíme tedy volnočasové aktivity. Poskytuje informace. Důležitá je správná míra načasování.
- 25) Dobře, snažíme se o to, aby to děti bavilo.

- 26) Vycházíme z minimálního preventivního programu. Prevence je zařazena do výuky, hlavně do občanské a rodinné výchovy.
- 27) Využíváme starší děti, chodí k mladším spolužákům. Spolupracujeme se střediskem výchovné péče. Osmé a deváté třídy chodí na exkurze do Háječku.
- 28) Myslím, že vždy by mohla být lepší, kdyby bylo víc prostředků.
- 29) Určitě ano, já ji vidím hlavně v nabídce trávení volného času. V drogové problematice může být problémem, že podávané informace mohou mít prodrogový ráz.
- 30) Nejvíce je to baví, když je to na úkor školy. Osvědčil se mi způsob branných her, interaktivních her.
- 31) Je v občanské a rodinné výchově.
- 32) Pracuji s nimi prostřednictvím volnočasových aktivit, rozhovorů. Také mám konzultační hodiny.
- 33) Spolupráce s rodiči by mohla být určitě lepší. Mají k dispozici také konzultační hodiny, ale využívají je čas od času. Podávám jim informace, dělám akce pro rodiče.
- 34) Ano, v konzultačních hodinách i mimo ně.
- 35) Určitě ano, jsou to přednášky, školení. Získané informace pak poskytují kolegům.
- 36) Zapojují se všichni, mají to v osnovách.
- 37) Na konci roku odevzdávám řediteli zprávu. V ní jsou všechny akce, ty vyhodnotím a napíši, zda byl nějaký problém.
- 38) Dotazníkové šetření děláme v případě potřeby. Na šikanu máme také dotazník. Nedávno mě kontaktoval Mgr. Vácha a uvažujeme o spolupráci.
- 39) Aby měl člověk, který má toto na starosti, na to vyčleněno víc hodin. Jsem pro tuhý centralismus, aby to měl jen jeden člověk pod palcem a ten by to řídil. Vše by se dělalo na všech školách, jen by se cyklicky měnili pracovníci, aby přišly nové tváře.

Respondentka 5. : žena – 47 let

- 1) Dělam to úplně od začátku, tak těch 11 let.
- 2) No asi takhle, nikdo tu funkci nechtěl, protože byla náročná. Ten, kdo to měl dostat si musel doplnit vzdělání. Samozřejmě to není placené. Mně to už v té době docela zajímalo, takže jsem svůj zájem projevila a funkce mi byla přidělena.
- 3) Asi jo, bylo to i za nás. Mě se spíš týkala jen ta slovní, protože si na mně nikdo moc nedovolil. Nenechala jsem si totiž nic líbit.
- 4) Šikana je to, když jedno dítě má problém s nějakým negativním chováním id druhého dítěte, spolužáků, učitele. Je to spíše systematické. Zpočátku to bývá problém jedince a postupem se to stává problémem skupiny.
- 5) Dá se rozdělit na slovní a fyzickou, prostě tak jak je to v těch knížkách. Také se dá dělit podle závažnosti.
- 6) Pro děti je horší určitě psychická. Snáze člověk snese ránu. Je to ale hodně individuální. Třeba dítě z prvního stupně hůře snáší to, když mu někdo fyzicky ublíží.
- 7) Řekla bych, že to vždy začne jedinec, který má něco proti někomu jinému. Dělá to třeba pro pobavení. Postupně se k tomuto přidávají ostatní a zároveň se stupňují požadavky. Třeba na začátku od oběti chtějí 50 korun a za týden už 100.
- 8) Problémy jedince, který má pocit, že je méněcenný. Nikdy totiž dítě, které nemá problém, nebude dělat šikanu. Tyto problémy má s učením, v rodině.
- 9) To nejde takhle popsat. Nemusí být vůbec ničím nápadný. Může být slušný a dobře se učit. Vždy ale má nějaký problém.
- 10) Tak ty jsou naprosto typické. Příliš se nezapojují, nemají zájem o kontakt s ostatními dětmi, jsou tiché, hodné. Něčím na sebe přitahují agresora.
- 11) Jsou to ty, které jsem teď uvedla. Také ještě děti s dobrým prospěchem, nerozhodné, snadno ovladatelné.
- 12) Ano, máme je sepsané. Základem jsou rozhovory s každým zvlášť. Zásadně nedělám konfrontace. Nejprve dělám rozhovor se svědky, které si sama vyberu.

Pak dělám rozhovor s agresorem, pal s obětí, nakonec ještě s těmi, na které bylo upozorněno v rozhovorech. Nejde oddělit oběť a agresora, jak to píší v knihách. Musí se to řešit společně, je to práce s celou třídou. Hlavně si o tom potřebují promluvit. Mě dobře znají, a proto za mnou často přijdou i sami. Mnohdy je potřeba, abych přizvala i rodiče. Ty také všechny znám, takže vím, jestli mám pozvat otce nebo matku.

- 13) Takový není. Je to velmi individuální.
- 14) Podle mě to není řešení. I když se agresor přeřadí, začne to vše znovu, dokud se neodstraní pravá příčina. Agresor si totiž velice rychle najde novou oběť.
- 15) Bylo by dobře, kdyby tam byla, ale muselo by tam také být přesně, co je šikana a co ne. Kdyby to bylo takto vymezeno, byla bych i pro snížení hranice trestní odpovědnosti. My máme šikanu vymezenou ve školním řádu, takž vím, co dělat.
- 16) Řešila jsem jich několik a vždy zdárně. Například kluk z druhého stupně šikanoval kluka z prvního stupně kvůli penězům.
- 17) Často se zhorší prospěch, vyšší absence. Nám dozor o přestávkách, tak ledacos slyším nebo vidím. Na šikanu mohou upozornit i stížnosti rodičů.
- 18) Ano, naposled to byl případ, kdy se žáci odmítali bavit se svojí spolužačkou, protože je špinavá a páchá. Došlo mezi nimi i ke slovním střetům a ta dívka odmítala chodit do školy. Tady bylo prioritou zapůsobit na rodiče, hlavně na matku, aby o svou dceru dbala. To se mi povedlo a vše se dalo do pořádku. Stále se ale hlídám klika, co to inicioval a on to dobře ví.
- 19) Zrušila bych výuku a hned to začala rázně řešit. Mluvili bychom o tom.
- 20) Letos je to zatím jeden případ. Nedělám si ale iluze, určitě tu něco probíhá i skrytě.
- 21) S dětskou lékařkou, zavolám ji, jestli to dítě je opravdu nemocné, jestli má ty problémy, kvůli kterým není ve škole. Víím, že mně nesmí informovat, ale toto mi řekne. Také s pedagogicko – psychologickou poradnou, se střediskem výchovné péče. Jednou jsem spolupracovala i s policií a s odborem sociálně právní ochrany dětí, šlo o šikanu rodič – dítě.

- 22) V celkovém rozvoji společnosti, v nedostatečné výchově od rodičů. Má na to vliv televize. To, co tam dávají.
- 23) Slouží k tomu, abych měla přehled o akcích jiných učitelů. Je pro můj přehled. Je to proto, protože ti nadřízení chtějí.
- 24) Jsou tam akce pro rodiče, informace o mých konzultačních hodinách, spolupráce s jinými odborníky, dlouhodobé programy, co je zahrnuto do výuky.
- 25) Podle mě je dobrá, nemáme tady problémy.
- 26) Probíhá ve vyučovacích hodinách, v blocích v rámci občanské výchovy, které se dělám sama. Měli jsem tu koncert proti drogám, besedy. Hlavně to musí objektivně informovat.
- 27) Ano, pedagogicko – psychologickou poradnu, Mgr. Váchu a další odborníky.
- 28) To není nikdy a nikde.
- 29) Určitě má. Jestliže dostanou děti včas pravdivé a adekvátní informace, tak význam má.
- 30) Jednoznačně konkrétní zkušenost a konkrétní zážitek. Nejlepší je, když s nimi chodím do Káčka a děti mají možnost mluvit s klienty.
- 31) Stoprocentně v občanské výchově, tu učím já. V podstatě je ve všech předmětech i v matematice. Počítají třeba, kolik peněz prokouří kuřák za měsíc.
- 32) Hlavně se snažím s nimi mluvit. Dělán různé akce, dávám jim letáky. Mají k dispozici schránku důvěry, ale dost mi věří, tak chodí rovnou za mnou. Mám samozřejmě konzultační hodiny.
- 33) Děláme besedy, rozdáváme letáky. Mám pro ně konzultační hodiny. Hodně spolu mluvím na třídních schůzkách.
- 34) Obojím v konzultačních hodinách a v případě potřeby kdykoli.
- 35) Co se týče drog už jsem chodila na všechno. Co se týče šikany také, mám dvě školení. Myslím, že to stačí.
- 36) V podstatě všichni.
- 37) Musím ho vyhodnocovat písemně na konci roku. V budoucnu chce Mgr. Vácha nějaké jednotné hodnocení.

- 38) Dělal se tu průzkum na dogy od Hygienické stanice. Jinak si průzkumy dělám sama a vycházejí dobře.
- 39) Pomohl by mi čas, který by byl na to přímo vyhrazen. Je ho málo a je třeba.

5. Diskuse

Pro svoji bakalářskou práci jsem zvolila kvalitativní metodu, kdy nástrojem sběru dat byl polostandardizovaný rozhovor. Rozhovor jsem vybrala z důvodů zjištění podrobnějších informací a také proto, že je pro mne důležitější obsah sdělení než procentuální hodnoty. Kvůli náročnosti rozhovoru a negativnímu přístupu ředitelů základních škol jsem získala 5 respondentů, kteří tvořili výzkumný vzorek. Zastoupení dle pohlaví a věku ve výzkumném vzorku je následující: muž 55 let, muž 41 let, muž 30 let, žena 47 let, žena 33 let. Další determinantou, kterou jsem zjišťovala, byla délka praxe školního metodika prevence. Podstatné také bylo to, na základě čeho tuto funkci získal. Podle mého názoru mohou tato fakta významně ovlivnit další odpovědi i přístup k dané problematice. Respondent 1 dělá školního metodika prevence už 11 let, funkci získal z důvodu působení jako výchovný poradce. Respondenta 2 dělá školního metodika prevence 5 let, funkce jí byla přidělena. Respondent 3 je školním metodikem prevence teprve dva roky, funkci převzal po kolegovi. Respondent 4 pracuje jako školní metodik prevence 7 let, funkci získal na základě domluvy. Respondenta 5 působí jako školní metodik prevence 11 let. Podle jejích slov nikdo tuto funkci nechtěl, ona však o ní zájem měla. Podle mne by funkce školního metodika prevence neměla být přidělována, ale měl by ji dělat ten, kdo se o tuto problematiku opravdu zajímá. Osobní postoj a zájem mohou významně ovlivnit celkový přístup.

Nejprve bych se chtěla věnovat problematice šikany z hlediska znalostí respondentů jako školních metodiků prevence. Co se týče definice šikany, žádný z respondentů neuvedl přesnou definici šikany dle Koláře (13), či jiného autora. Je to zřejmě tím, že respondenti vychází ze svých zkušeností, ne z odborné literatury. Překvapilo mne, že pouze 2 z pěti respondentů – respondentka 2, respondentka 5 vidí šikanu jako něco systematického. Přitom je to jeden z hlavních rysů šikany. (14) Z mého pohledu je důležité vědět, co je šikana, protože když nedojde k přesnému vymezení, může to vést ke zkreslenému vnímání této problematiky. Tento názor se mi ověřil v praxi, neboť již šest let dělám sama primární prevenci na téma šikana. Respondenti správně vymezili druhy šikany. Podle nich může být šikana fyzická, psychická (slovní, vyřazování z kolektivu, ponižování) a krádeže, vydírání. Já se s jejich názorem ztotožňuji, protože

stejné dělení šikany uvádí i Kolář. (14) Jejich schopnost uvědomit si, co může být šikanou vidím jako velmi pozitivní, neboť to poukazuje na vnímání a neotáčení se zády k tomuto problému. V otázce, která šikana je horší (fyzická nebo psychická), se 3 respondenti vyslovili pro psychickou šikanu. Zaujala mě odpověď respondenta 4, který vidí největší nebezpečí ve spojení obou možností. Dojde-li k takovému případu, jedná se již o opravdu tvrdou šikanu s dosti těžkými následky. 2 respondenti se nerozhodli ani pro jednu možnost, neboť je to podle nich velice individuální. K této možnosti se přiklání i odborníci. Vždy jde o individuální případ, kdy záleží na psychice dítěte, jak dokáže vnímat bolest, jak umí čelit nátlaku. Já na jednu stranu souhlasím s respondentem 4, ale zároveň se domnívám, že horší je psychická šikana. Podle mne se rány na těle zahojí rychleji než na duši. Psychická šikana je horší také v tom smyslu, že jde hůře odhalit, je skrytější a propracovanější (dítě na sobě nemá žádné viditelné rány, pohmožděniny). Takto vidí psychickou šikanu i Bourcet. (3) Často ji totiž dělají rafinovaní, inteligentní agresori. Odpovědi respondentů na další otázku, která se týkala vývojových stádií šikany, ve mne mírně řečeno vyvolaly velké rozpaky. Všichni sice vědí, že se šikana nějakým způsobem vyvíjí, ale už vůbec nemají ponětí o existenci pěti vývojových stádiích šikany. Já to vidím jako základní nedostatek. Naprosto souhlasím s odborníky, kteří schopnost rozlišit vývojová stádia vidí jako stěžejní pro následující řešení šikany. (14) (30) (22) Neznalost těchto stádií vede i k chybnému označení toho, co by už mohlo být šikanou. Dalo by se říci, že respondenti nevidí problém v ostrakizmu, což je první vývojové stádium šikany. Pokládají ho za dětské hašteření, projevy puberty. Vůbec si neuvědomují, jaký může znamenat problém, nezačne-li se včas řešit. Nabízí se tu možnost, nebo lépe nutnost dalšího vzdělávání, které by zlepšilo odborné znalosti školních metodiků prevence v oblasti šikany. Myslím, že pro tuto profesi je stěžejní mít dobré základní znalosti a umět je aplikovat. V názoru na spouštěcí faktory šikany se respondenti shodují na jejich různorodosti. Zde bych chtěla odkázat na respondenta 1 (odpověď 8. – rodiče chlapce ze 3. třídy se rozváděli, otec matku bil. V důsledku tohoto zkopal chlapec spolužačku pod vánočním stromkem), který uvádí příklad, kdy spouštěcím faktorem bylo přejímání negativních vzorů chování v rodině. Podle mne je to časté, protože děti takové chování pokládají za správné, neboť tak

jednají jejich rodiče. Mohu to doložit několika případy z primárních prevencí, které jsem dělala na základních školách. Většinou šlo o chlapce, kteří byli hrubí, příliš sebevědomí. Když jsem to s nimi rozebírala, tak říkali, že jejich otec jedná stejně, takže je to správné. Celkově vliv výchovy a postoj k druhým lidem je nezastupitelný. Zastávám názor, že primárně se musí vždy hledat důvod problému v rodině. Handicap, či jiná forma odlišnosti byly také častou odpovědí. Vysvětlují to tak, že dítě s nějakým handicapem se prostě odlišuje. Nedokáže se účelně bránit, což ostatní dobře vycítí. Považuji za naprosto odporné, týká-li se šikana handicapovaného dítěte. Tyto děti jsou mnohem více zranitelné a bezmocné. Je znám případ, kdy si děti svého spolužáka na vozíčku posílaly přes chodbu. Dovedu si představit, jakou hrůzu z toho musel chlapec mít. Dalším uvedeným spouštěčem se stává dobrý prospěch. Může být zdrojem posměchu, ponižování, které když se včas neřeší, vede k dalšímu rozvoji. Odpověď respondentky 4 týkající se spouštěčů šikany („Problémy jedince, který má pocit, že je méněcenný. Nikdy totiž dítě, které nemá problémy, nedělá šikanu.“) je zcela v rozporu s tím, co uvádí Říčan. Podle něj je mylným tvrzením to, že agresor si šikanou kompenzuje své mindráky. Šikany se zpravidla dopouštějí sebejistí jedinci. (30) Dále mne zajímalo, jak si respondenti představují agresora a oběť. 4 z pěti respondentů vidí agresora jako fyzicky silnějšího. Prospěch zde nemusí hrát roli. V dalších znacích se již odpovědi rozcházely. Podle Martínka jsou tři typy agresorů: hrubý agresor, kultivovaný – narcisticky šlechtěný, srandista. (22) Této odpovědi se nejvíce přiblížil respondent 3, který agresory dělí do dvou skupin. V první je agresor silný s horším prospěchem, ve druhé agresor velice inteligentní. Je dobré uvědomit si, že v případě agresora nemusí nutně jít o dítě, na kterém je to na první pohled vidět. Pro oběť jsou dle respondentů typické tyto znaky: introvert, handicap, nezapojování se do kolektivu, snadná manipulovatelnost, sociální odlišnost. Souhlasím s jejich názorem, protože tyto znaky uvádí i Kolář a Říčan. (13) (30) Jen bych chtěla podotknout, že by se těmto znakům měla věnovat zvýšená pozornost. Oběti totiž nevědomky do okolí vysílají jakési signály, které upoutávají pozornost agresora. Děti s těmito rysy jsou podle respondentů i více ohroženi případnou šikanou. Je to logické, neboť se nedokáží agresorovi postavit a zpravidla jsou na všechno sami.

V další části diskuze se budu věnovat řešení šikany. Respondenti odpovídali na otázky týkající se znalosti postupů při řešení šikany a právního zakotvení šikany. Ještě než dojde k řešení nějakého případu šikany, je důležité ji vůbec rozpoznat. Z tohoto důvodu mne zajímalo, jak to respondenti dokáží. Respondenti se shodli na tom, že potencionálním obětím se často zhorší prospěch, mají větší absence, objevuje se problémové chování u dříve bezproblémových dětí, straní se kolektivu, vyhledávají přítomnost dospělé osoby, bojí se chodit do školy. Při samotném řešení se 4 z pěti respondentů shodli na tom, že je třeba nejdříve vyslechnout účastníky. Podle nich je to zejména oběť a agresor. Respondent 3 a respondent 4 velmi správně uvedli, že zvláště u oběti se musí postupovat velice opatrně. To znamená promluvit s obětí mimo dosah ostatních tak, aby o tom nikdo nevěděl. Respondent 4 ještě správně upozornil na fakt, kdy si oběť musí uvědomit svoje postavení. Nemůže za to, že se stala obětí. Toto potvrzuje i Goldmanová. (11) I když respondenti vědí koho vyslechnout, hlavní zásady, které uvádí Řičan, neznají přesně. (30) Podle mne je znalost tohoto základem pro správný postup pro řešení šikany. Toto potvrzuje i Kolář, který upozorňuje na to, že při řešení se musí postupovat velmi přesně. (14) Opět se zde potvrzuje, že respondenti nemají dostatek odborných znalostí. V negativním slova smyslu mě dosti překvapila odpověď respondentky 5. Ta říká, že mají postupy sepsané a ona se tím řídí. Nejprve dělá rozhovor se svědky, které si sama vybere. Samozřejmě, jak uvádí Kolář, svědci jsou důležitým zdrojem informací, ale není možné je takto určovat. (14) Pedagog nemusí být objektivní, může vybrat nevhodné svědky, dokonce i agresora. Podle mého názoru toto není vhodný postup, protože by mohlo dojít k závažným chybám. Dále tato respondentka uvedla, že není možné oddělit oběť od agresora, jak to píší v knihách. Podle ní se šikana musí řešit společně, je to práce s celou třídou. Ano, je to práce s celou třídou, ale až v dalším postupu. Podle Řičana je nutné vždy oddělit oběť od agresora a postupovat tak i při řešení. Oběť se musí cítit v bezpečí, aby byla schopna vůbec promluvit. (30) Domnívám se, že si tato respondentka neuvědomuje míru nebezpečí, kterému je oběť vystavena, nebude-li oddělena od agresora. Podle odborníků lze řešit šikany více způsoby. (14) (30) Nelze stanovit jeden univerzální, neboť každý případ je svým způsobem individuální. Respondenti to vidí stejně. 2 z pěti respondentů shledávají

efektivitu řešení v preventivních opatřeních (osvěta šikany, dozory na chodbách, otázka výchovy). Jedním řešením může být přeřazení oběti, agresora do jiné třídy, školy. Zajímalo mne, jaký mají respondenti na toto názor. Já to totiž nepokládám za optimální řešení, protože to není důsledné. Přeřadí-li se oběť, neznamená to, že se opět nestane obětí. (14) Podle mě to není řešení, ale spíše únikový manévr. Respondenti se shodli na nevhodnosti tohoto řešení. Podle nich se tímto situace nevyřeší.

Co se týče právního zakotvení šikany, jsou respondenti pro to, aby byla šikana jasně definována v zákoně. Tvrdí, že by jim to ulehčilo situaci. Respondenti jsou nespokojeni také s nedostatečnou mírou jejich pravomocí. Z jejich pohledu jsou tresty, jako snížená známka z chování, směšné. 3 z pěti respondentů jsou i pro snížení hranice trestní odpovědnosti. Já si myslím, v podstatě, totéž. Jsem pro snížení hranice trestní odpovědnosti, protože dnes se násilí a jiných trestných činů dopouští stále mladší děti.

Dále mne zajímal výskyt šikany na základních školách, kde respondenti působí jako školní metodici prevence. I když se to může zdát divné, shledávám velmi pozitivním fakt, že respondenti potvrzují výskyt šikany na svých školách. Dokazuje to neotáčení se k problému zády. Z vlastních zkušeností jsem zažila spíše opak. Učitelé i ředitelé vůbec nepřipouštěli, že by se na jejich škole šikana někdy vyskytovala. Každý z respondentů uvádí jeden až dva případy za rok. Nejsou to závažné případy, ale vždy jsou důsledně vyřešeny. Nejsem si jistá do jaké míry ta důslednost funguje. Moje nejistota pramení z jejich nedostatku odborných znalostí. Možná z tohoto důvodu využívají respondenti při řešení pomoci jiných odborníků. Jsou to například: kurátoři, policie, pedagogicko – psychologická poradna, středisko výchovné péče. Opět mně překvapila odpověď respondentky 5. Při výskytu šikany je pro ní důležitá pomoc pediatra. Ne však kvůli ošetření, ale z důvodu zjištění toho, zda je dítě opravdu nemocné, a zda má opravdu potíže, které prezentuje ve škole. Toto chování mi přijde přinejmenším neetické. Lékař přeci musí zachovávat mlčenlivost vůči svým pacientům. Podle mého názoru zde respondentka vzhledem k etice významně překračuje svoji pravomoc. V důvodech nárůstu případů šikany se respondenti shodli s odborníky. Říčan uvádí média (především televizi) jako jeden z předních důvodů nárůstu. (30) Respondenti mají na média stejný názor a ještě uvádí další důvody: nedostatečná výchova rodičů, rostoucí

rozdíly mezi dětmi. Ještě bych sem zařadila nedostatečnou výchovu k respektu a toleranci vůči druhým lidem.

Další část otázek byla zaměřena na minimální preventivní program. Jestli ho školy mají vypracovaný tak, jak má být i po stránce obsahové, protože to je základní dokument. (26) Dle odpovědí respondentů je patrné, že vědí, co je minimální preventivní program a k čemu slouží. Všichni ho mají vypracovaný a postupují podle něho. Uvádí, že je pro ně jakýmsi vodítkem, aby věděli, jak postupovat, co plánovat. Obsahem jsou podle respondentů besedy, prevence, práce se sociálně patologickými jevy v jednotlivých předmětech, postupy řešení těchto jevů, informace pro rodiče, volnočasové aktivity. Z mého pohledu mají respondenti minimální preventivní program dobře zpracovaný, protože mají jasně vymezeno, co do něj spadá. (26) Všichni respondenti jednou ročně písemně vyhodnocují tento program. To znamená, že zhodnotí to, co za školní rok proběhlo, jakou to mělo úspěšnost. Co se týče dalšího vzdělávání, využívají respondenti především přednášky a semináře Mgr. Váchy. Pouze respondentka 5 se vyjádřila v tom smyslu, že už prošla všechno a to prý stačí. Myslím, že v této oblasti je ovšem průběžné vzdělávání stále aktuální a potřebné. Spolupráce respondentů s dětmi, rodiči probíhá především na třídních schůzkách, o besedách a v konzultačních hodinách, které má každý z respondentů.

Poslední část diskuze se bude týkat primární prevence, především její realizace na školách. Z odpovědí respondentů vyplývá, že mají prevenci hlavně začleněnou do rodinné a občanské výchovy. V těchto předmětech probíhá prevence na určitá témata: drogy, zdravý životní styl, šikana, sexualita. Dále pro realizaci prevencí využívají externí odborníky. Zejména to je Mgr. Vácha, zástupci policie, Zdravotní ústav, středisko výchovné péče, pedagogicko – psychologická poradna. Všichni respondenti se shodují na nedostatku primární prevence na jejich škole. Je pravdou, že prevence není nikdy dost. Na základě méj praxe s prevencemi se domnívám, že v budoucnu bude mít primární prevence daleko větší význam. V dnešní době je často podceňována její potřeba. Respondenti k této otázce ještě dodávají, že adekvátních informací z této oblasti není nikdy dost. Podle 3 respondentů nejvíce děti osloví prevence realizovaná prostřednictvím interaktivních her. S takovými prevencemi mám své zkušenosti a

domnívám se, že je to opravdu nejlepší způsob. Děti jsou díky tématickým hrám zataženy přímo do problematiky, snaží se společně přijít na řešení. Určitě to více upoutá jejich pozornost, více si zapamatují. Respondentka 5 uvádí za nejlepší prevenci návštěvy Káčka, konkrétně rozhovory s uživateli drog. Z mého pohledu to není nejlepší, protože tu je reálné nebezpečí předávání prodrogových informací.

Poslední otázka v rozhovoru se týkala toho, co by respondentům pomohlo k vyšší efektivitě preventivního dění na jejich škole. Nejvíce by jim pomohla vstřícnost, lepší spolupráce s ostatními učiteli i rodiči, dostatek času a právní zakotvení tohoto problému.

6. Závěr

Cílem práce bylo zjistit znalosti školních metodiků prevence v problematice šikany, jak jí umí řešit. Dále, jak plní minimální preventivní program a také hodnocení efektivity primární prevence.

Z výsledků kvalitativního výzkumu, který byl prováděn prostřednictvím rozhovorů, vyplynulo, že respondenti nemají dostatečné odborné znalosti týkající se problematiky šikany. Respondenti neznají přesné definice šikany, které jsou důležité k jejímu rozpoznání. Vývojová stádia šikany jsou pro respondenty také zcela neznámá. Přitom, jejich správné rozlišení je stěžejní při řešení šikany. Každé z pěti stádií vyžaduje odlišný postup řešení. Je to z toho důvodu, že každé je jinak závažné. Co se týče samotného řešení šikany, neznají respondenti jeho postupy přesně. Vědí, s kým mají tento problém řešit, ale hlavní zásady jim unikají. Respondenti by přivítali jasné definování šikany v zákoně. Tvrdí, že by jim to ulehčilo situaci.

Každý z respondentů potvrzuje výskyt šikany na škole, kde působí jako školní metodik prevence. Ročně jsou to 1 – 2 případy. Tento fakt shledávám pozitivním, neboť to ukazuje, že se respondenti k problému šikany neotáčí zády.

Všichni respondenti vědí, co je minimální preventivní program a k čemu slouží. Mají ho vypracovaný a postupují podle něho. Co se týče primární prevence, mají ji především začleněnou do rodinné a občanské výchovy. Pro její další realizaci využívají externí odborníky. Podle respondentů nejvíce děti osloví interaktivní hry. Respondenti se vyslovili také v tom smyslu, že primární prevence je nedostatečná a tím pádem je co zlepšovat. K lepší efektivitě preventivního dění by respondentům pomohla celková vstřícnost, dostatek času, větší pravomoc.

Z těchto výsledků je patrná nutnost dalšího odborného vzdělávání školních metodiků prevence v problematice šikany. Toto vzdělávání by mohlo fungovat i na základě různých prožitkových kurzů, kde by byla teorie propojena s praxí. Z výzkumu dále vyplývá, že primární prevence nejsou dostatečné. Možným opatřením je zvýšit počet primárních prevencí na školách. Bohužel, je to ale hlavně otázka financí. Primární prevence je zatím stále podceňovanou službou.

Tato práce může být v praxi využita pro získání, či doplnění odborných znalostí týkajících se problematiky šikany. Díky popsanému postupu řešení šikany může být také použita jako instruktáž.

Hypotézy, které jsem stanovila na základě výzkumu zní takto:

1. Školní metodici prevence nemají dostatečné znalosti o šikaně
2. Průběžné vzdělávání v této problematice je důležité pro aplikaci správných postupů.
3. Vhodně realizovaných prevencí je nedostatek.

Dle mého názoru byl cíl práce splněn.

7. Seznam použité literatury

1. BENDL, S. *Neukázněný žák*. 1. vyd. Praha: ISV nakladatelství, 2004. 100 s. ISBN 80-86642-36-4
2. BENDOVIÁ, J. *Problematika šikany na základních školách, preventivní opatření proti šikaně*. České Budějovice, 2006. 63 s. Bakalářská práce na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Vedoucí bakalářské práce Josef Hošek.
3. BOURCET, S. – GRAVILLONOVÁ, I. *Šikana ve škole, na ulici, doma*. Přel. M. Janošková. 1. vyd. Praha: Albatros, 2006. 71 s. Přel. z: Mon enfant a été agressé á l'école, dans la rue, á la maison. ISBN 80-00-01552-8
4. BURIÁNEK, J. *Sociologie*. 2. vyd. Praha: Fortuna, 2001. 127 s. ISBN 80-7168-754-5
5. CSÉMY, L. – NEŠPOR, K. – PERNICOVÁ, H. *Výchova ke zdraví na základních školách s důrazem na prevenci problémů působených návykovými látkami*. Neuvedeno. Praha: Sportpropag, a. s., 1999. 39 s. ISBN neuvedeno
6. ČÁP, J. – MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 656 s. ISBN 80-7178-463-X
7. DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2002. 374 s. ISBN 80-246-0139-7
8. ELLIOTTOVÁ, M. *Jak ochránit své dítě*. Přel. J. Bumbálek. 3. vyd. Praha: Portál, 2000. 153 s. Přel. z. How safeguard her child. ISBN 80-7178-419-2
9. ERB, H. *Násilí ve škole a jak mu čelit*. Přel. J. Strach. 1. vyd. Praha: Amulet, 2000. 126 s. Přel. z. Gewalt in der Schule und wie du dich dagegen wehren kannst. ISBN 80-86299-22-8
10. FOJTÍKOVÁ, Z. *Jak se bránit šikaně I*. [online]. [cit. 2007-3-10]. Dostupné z: <http://www.sikana.org>
11. GOLDMANOVÁ, J. *Jak si nenechat ublížit*. Přel. V. Konečná. 2. vyd. Praha: Portál, 2000. 142 s. Přel. z. Sussed and streetwise. ISBN 80-7178-413-3
12. CHODĚRA, O. *Šikana z pohledu paragrafů*. [online]. [cit. 2007-3-10]. Dostupné z: <http://www.minimalizacesikany.cz/dokument.php3?d=5>

13. KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve škole*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997. 127 s. ISBN 80-7178-123-1
14. KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 255 s. ISBN 80-7178-513-X
15. KOUKOLÍK, F. – DRTILOVÁ, J. *Vzpouza deprivantů*. Nové, přepracované vyd. Praha: Galén, 2006. 327 s. ISBN 80-7262-410-5
16. KRAUS, B. et. al. *Prostředí – člověk – výchova*. 1. vyd. Brno: Paido, 2001. 200 s. ISBN 80-7315-004-2
17. KRÍŽ, J. *Duševní poruchy a poruchy chování u dětí a mladistvých*. 2. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích Zdravotně sociální fakulta, 2004. 76 s. ISBN 80-7040-724-7
18. KUBOVÁ, K. *Prevence sociálně patologických jevů dětí a mládeže*. České Budějovice, 2006. 102 s. Diplomová práce na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Vedoucí diplomové práce Bohdana Břízová.
19. LAZAROVÁ, B. *První pomoc při řešení výchovných problémů*. 1. vyd. Praha: Strom, 1998. 62 s. ISBN 80-86106-00-4
20. LYSÁ, L. *Účinnost prevence šikany na speciálních školách ve srovnání se školami základními v okrese Beroun*. České Budějovice, 2006. 93 s. Diplomová práce na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Vedoucí diplomové práce Milan Šavrda.
21. MARTIN, M. *Jak řešit problémy dětí se školou*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997. 328 s. ISBN 80-7178-125-8
22. MARTÍNEK, Z. *Agresivita dětí a mládeže, školní šikana*. Přednáška. Pedagogické centrum Jihlava: Jihlava, 13. 3. 2003
23. MATOUŠEK, O. *Dospívání chlapců v Čechách a na Moravě*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997. 175 s. ISBN 80-7178-121-5
24. MATOUŠEK, O. – KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 335 s, ISBN 80-7178-226-2

25. *Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení.* [online]. 26. 4. 2004 [cit. 2007-1-17]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/metodicky-pokyn-k-sikanovani>
26. *Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže.* [online]. 4. 10. 2000 [cit. 2007-1-17]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/metodicky-pokyn-k-prevenci-socialne-patologickyh-jevů>
27. NOVÁK, T. – CAPPONI, V. *Sám proti agresi.* 1. vyd. Praha: Grada, 1996. 128 s. ISBN 80-7169-253-0
28. Pedagogicko psychologická poradna Brno. *Poradenské centrum pro drogové a jiné závislosti.* [online]. [cit. 2007-3-10]. Dostupné z: <http://www.poradenskecentrum.cz/sikana.html>
29. PREKOPOVÁ, J. *Malý tyran.* 4. vyd. Praha: Portál, 2000. 160 s. ISBN 80-7178-485-0
30. ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi.* 1. vyd. Praha: Portál, 1995. 95 s. ISBN 80-7178-049-9
31. *Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005 – 2008* [online]. 3. 5. 2005 [cit. 2007-1-17]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/strategie-prevence-socialne-patologickyh-jevu-u-deti-a-mladeze>
32. SVOBODOVÁ, V. *Šikana z pohledu rodičů žáků 2. stupně základních škol v Jihlavě.* Jihlava, 2004. 69 s. Absolventská práce na Soukromé vyšší odborné škole sociální. Vedoucí absolventské práce Edita Kruntorádová.
33. *Trestní předpisy, přestupky.* Neuvedeno. Ostrava: Sagit, 2005. 368 s. ISBN 80-7208-501-8
34. VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie problémového dítěte školního věku.* 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 172 s. ISBN 80-7178-488-8
35. ZÁBRANSKÝ, T. *Drogová epidemiologie.* 1. vyd. Olomouc: Univerzita palackého, 2003. 95 s. ISBN 80-244-0709-4

8. Klíčová slova

šikana

oběť

agresor

školní metodik

primární prevence

minimální preventivní program

9. Příloha

příloha 1. : Otázky rozhovoru

Otázky rozhovoru:

- 1) Jak dlouho děláte školního metodika?
- 2) Na základě čeho jste získal(a) tuto funkci?
- 3) Setkal(a) jste se na vlastní kůži s chováním, o kterém se dá říci, že se jednalo o šikanu? Jestliže ano, můžete tu situaci popsat?
- 4) Nyní bych přešla již k samotné problematice šikany. Můžete mi říci, co je podle Vás šikana?
- 5) Dá se šikana rozdělit do určitých druhů? Můžete mi říci, jaké znáte?
- 6) Která z forem šikany je podle Vás horší? Fyzická nebo psychická? Proč?
- 7) Mohl(a) byste mi popsat vývojová stádia šikany?
- 8) Jaké jsou podle Vás spouštěcí faktory šikany?
- 9) Můžete mi definovat agresora? Jaké má podle Vás znaky?
- 10) Můžete mi definovat oběť? Jaké má podle Vás znaky?
- 11) Kteří žáci jsou z Vašeho pohledu více šikanou ohroženi?
- 12) Znáte postupy při řešení šikany?
- 13) Jaký je podle Vás efektivní způsob řešení šikany?
- 14) Shledáváte optimálním řešení přeřazování agresora či oběti do jiné třídy, na jinou školu? Proč?
- 15) Co říkáte tomu, že šikana není v našem právním systému nijak upravena?
- 16) Jaké máte zkušenosti s případy šikany?
- 17) Jak dokážete rozpoznat případnou šikanu?
- 18) Řešil(a) jste Vy osobně případ šikany? Jestliže ano, můžete mi to popsat? 19) Co uděláte jako první, jste-li přítomen jakémukoli útoku na oběť?
- 20) Jaký je stav výskytu šikany na Vaší škole?
- 21) V případě, že se objeví šikana na Vaší škole, spolupracujete při jejím řešení s jinými organizacemi?
- 22) V čem vidíte důvod narůstajícího počtu případů šikany?
- 23) Jak byste charakterizoval(a) minimální preventivní program? K čemu slouží?
- 24) Co je jeho obsahem?
- 25) Jak se Vám jej daří naplňovat a jaká je podle Vás efektivita?

- 26) V jaké míře probíhá na Vaší škole primární prevence?
- 27) Využíváte k realizaci primární prevenci jiné organizace nebo si ji zajišťujete sami?
- 28) Je podle Vás primární prevence na Vaší škole dostatečná?
- 29) Má v dnešní době primární prevence podle Vás význam? Proč?
- 30) Jaký způsob primární prevence žáky nejvíce osloví?
- 31) Je primární prevence nějakým způsobem zahrnuta do výuky?
- 32) Jak pracujete se samotnými žáky?
- 33) Jak spolupracujete s rodiči?
- 34) Poskytujete poradenské služby žákům či rodičům, které jsou ve Vaší kompetenci?
- 35) Umožňuje Vám škola další vzdělávání v oblasti prevence?
- 36) Kolik kolegů se s vámi přímo spolupodílí na realizaci a zabezpečení prevence?
- 37) Vyhodnocujete účinnost MPP a na základě jakých ukazatelů?
- 38) Sledujete výskyt SPJ a postihujete jejich dynamiku v časovém období?
- 39) Co by Vám pomohlo k dosažení vyšší efektivity preventivního dění?